

// Shree Swaminarayan Vijaytetram //

www.
bhujmandir.org

-: Date :-
1 - 6 - 2009

મનગંજન

Printed and Published by:

Mahant Purani Swami Dharmanandandasji

Shree Swaminarayan Mandir Bhuj – Kutch, India.

મનગંજન - અમૃતધારા

સદ્ગુરુ, નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ અનેક જીવાત્માના ઉદ્ધાર માટે આ સાહિત્ય બક્ષ્યું છે, આપણે તેનું મનન કરીએ, ગાઈએ અને સાંભળીએ, ... સાવધાનતાથી સ્વામીના હાર્દને બરાબર સમજીએ. આ ગ્રંથ ભગવાનની અનુભૂતિ કરાવીને હૃદય પવિત્ર કરે છે. હૃદયમાંથી અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને કાઢીને જ્ઞાનનો પ્રકાશ રેલાવે છે. આ સુંદર ગ્રંથ છે... તેનું નામ છે.

The best thing is to make worldly deires out from the mind

મનમાંની માયા કાઢી નાખો તો લાભ છે. મનગંજન નામનો ગ્રંથ અતિ અદ્ભુત છે, ભગવાનનું નામ છે ગર્વગંજન અને આ ગ્રંથનું નામ છે મનગંજન. ગર્વગંજનનો અર્થ થાય ગર્વનો નાશ કરનારા.. મનગંજનનો અર્થ થાય છે, મનમાં જે ગર્વ ભર્યો છે તેનો નાશ કરવો.

બંધનનું કારણ મન છે અને મોક્ષનું કારણ પણ મન છે.

મનનું ધાર્યું મૂકવું અને હરિનું ધાર્યું કરવું, મનને કાબુમાં રાખો તો મોક્ષ અને મનને છૂટું મૂકો તો બંધન છે. અનાદિકાળથી માણસને મનનું ધાર્યું કરવાનો સ્વભાવ થઈ ગયો છે.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી બહુ મોટી ઉંમરે સાધુ થયા, જ્ઞાતિએ સુથાર છે, ... લાકડાં ઘડ્યાં... લાકડામાંથી ઘણું સર્જન કર્યું, પણ શબ્દમાંથી સાહિત્ય સર્જન નહોતું કર્યું, કરુણાસાગરની દષ્ટિ લાલજી સુથાર પર ગઈ.. સાધુ થયા. એક દિવસે શ્રીહરિએ કહ્યું, સ્વામી કાવ્ય બનાવો. . . સ્વામીએ કહ્યું, હું બહુ ભણ્યો નથી, તેથી કાવ્ય બનાવતાં મને આવડશે નહિ. શ્રીજીમહારાજે કહ્યું, તમારે ઘણા બધા ગ્રંથ રચવાના છે. તમે લખશો તે કવિતા થશે. અને બોલશો તે છંદ, છપ્પયમાં ગોઠવાઈ જશે. પછી સ્વામીએ ગ્રંથ રચવાનો આરંભ કર્યો. અનેક ગ્રંથ રચી ભંડાર ભરી દીધા.

આ ગ્રંથમાં જીવ અને મનની લડાઈ થશે.

મનને કાબુમાં રાખવું જોઈએ, નહિંતર ખાડામાં ઉતારી દેશે. જીવ-પ્રાણી માત્રની અંદર જીવ અને મનની લડાઈ થાય છે. તે લડાઈમાં કેવી શૂરવીરતા રાખવી તેની બાબત આ ગ્રંથમાં આવશે. આ ગ્રંથની શરુઆતમાં નિષ્કુળાનંદ સ્વામી સ્વામિનારાયણ ભગવાનની પ્રાર્થના કરે છે. મંગળકાર્યની શરુઆતમાં મંગળાયરણ કરવાની શિષ્ટાચારની રીત છે. દરેક કાર્યના આરંભમાં પ્રભુને યાદ કરવા.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી પ્રાર્થના કરે છે, સહુ પહેલાં સમરિયે, આદ્યપુરુષ અવિનાશ... આદિનારાયણ અનંતકોટી બ્રહ્માંડના નાથ અનંત જીવાત્માના કલ્યાણને અર્થે આ ભૂમિ ઉપર વિચરણ કરે છે. તેવા સહજાનંદ સ્વામીને હું નમસ્કાર કરું છું.

સહજાનંદ સ્વામીનું શરણું લે છે, તેને શું લાભ થાય છે?... જાય જન્મ ને મરણ... જન્મ મરણના ફેરા ટળી

જાય છે,... જન્મ અને મરણ મોટામાં મોટો ભયંકર રોગ છે, અનેક પ્રકારના રોગ છે, તેમાં જન્મ મરણનો રોગ મહા ભયંકર છે,... માતાના ઉદરમાં ઊંધે માથે નવ મહિના સુધી લટકવું પડે છે, એ દુઃખથી મુક્ત થવું હોય તો એક ઉપાય છે સહજાનંદ સ્વામીનું શરણું લ્યો.

લેવા જેવું તો શ્રીહરિનું નામ છે.

શ્રીહરિના નામ કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે, શ્રીહરિનું સ્મરણ એ ભવરોગની દવા છે.

**સ્વામી સહજાનંદનું, નામ જપે નર કોય. વિઘન ભય વ્યાપે નહિ, સદાય સુખિયા હોય;
સ્વામી સહજાનંદને, જે શરણે સોંપે શીશ; જીવે ન અવગુણ જીવના, કરે ગુહા બક્ષીસ.**

સ્વામી સહજાનંદના નામના જપ કરે છે, તેને કોઈ વિઘન વ્યાપે નહિ અને સદાય સુખિયા રહે છે, જગતનું સુખ એવું છે, સદાય સુખ હોય નહિ, ઓચિંતું પાછું દુઃખ આવી જાય, પણ જે ભગવાનનું શરણું લે છે તે કાયમી સુખી થાય છે, અને અવિનાશી સુખના ભોક્તા બને છે, ભગવાન ભજવાનું તાન રાખો. જે કામ કરોડ જન્મે નથી થયું, તે કામ આ જન્મે કરવું છે.

જીવે ન અવગુણ જીવના કરે ગુહા બક્ષીસ

ભગવાનની દયાનો કોઈ પાર નથી, અને જીવની અવળાઈનો કોઈ પાર નથી. મુક્તાનંદ સ્વામી ગાય છે... આ અવસરે કરુણાનિધિ કરુણા બહુ કીધી, મુક્તાનંદ કહે મુક્તિ સુગમ કરી સીધી...

હે પ્રભુ.... તમે રામાવતારમાં , કૃષ્ણાવતારમાં કરુણા કીધેલી છે. પણ આ સ્વામિનારાયણ અવતરે તો બહુ કરુણા કીધી છે.

મનને ભગવાન સન્મુખ વાળવાનો ઉપદેશ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી આપે છે

ભગવાનની સાચી શરણાગતિ સ્વીકારે તો ભગવાન તેના ગુહા સામે જોતા નથી.. પણ માનવી બે ઘોડે ચડે છે, બે બાજુ લફે છે. શ્રીજીમહારાજે વચનામૃતમાં સોમલાખાયરને કહ્યું અડધો પ્રસંગ અમારો કરો છો અને અરધો પ્રસંગ જગતનો કરો છો... બે બાજુ ઢોલકી વગાડો છો. . . તેને સાચી શરણાગતિ કહેવાય નહિ.

સારંગપુરના માતરા ધાધલ શ્રીજીમહારાજના પરમભક્ત હતા, પૂજાપાઠ, નિત્યનિયમનું પાલન કરતા, શ્રીજીમહારાજે અઢાર ભક્તોને પત્ર લખી પરમહંસ બનવા ભુજ બોલાવ્યા તેમાં માતરા ધાધલનું નામ લખ્યું હતું. માતરાધાધલની પત્નીનું નામ સોમદેબાઈ હતું, પરમ ભક્ત હતાં, પ્રભુમાં અસાધારણ પ્રીતિ હતી, મારા જીવના ધણી પરમાત્મા છે, ભક્તિ ભાવ જોઈને પ્રભુ તેમને ઘેર ઘણી વખત પધારતા, માતરાધાધલને આ ગમ્યું નહિ...મારા કરતાં મારી પત્નીને શ્રીજીમહારાજ ઉપર ઘણું હેત છે. શ્રીજીમહારાજને યાદ કરે એટલો મને યાદ કરતી નથી.

શ્રીજીમહારાજ પધારે ત્યારે જળથી સ્નાન કરાવે, કંકુ ચોખા પુષ્પથી પૂજા કરે, આરતિ ઉતારે, ભોજન જમાડે.. આ સારું નથી કરતી... ભગવાનમાં મનુષ્ય ભાવ આવી ગયો, દિવ્ય ભાવ આવવો જોઈએ, તેના બદલે સંશય વધી ગયો, શ્રીજી મહારાજમાં દોષ દેખાયો. પારકી સ્ત્રી ઉપર આટલું બધું શા માટે હેતભાવ રખાવે છે. તે યોગ્ય નથી.. કાંઈક કરવું પડશે. લાગ મળે તો કાસળ કાઢી નાખું. ઘેર આવતો બંધ થઈ જાય.. વિચાર કરો.. જેની ઈષ્ટદેવ તરીકે પૂજા કરે છે તેની મારી નાખવા તૈયાર થયો.

શ્રીજીમહારાજના વચનને ઝીલનાર ઘરબાર પત્ની પરિવાર ગામ ગરાસ તજ સાધુ થવા ભુજ આવ્યા તે આજે ભગવાનને મારવાનો લાગ જીવે છે. થોડા દિવસ પછી શ્રીજીમહારાજ માતરાધાધલને ઘેર પધાર્યા, સોમદેબાઈ... જય સ્વામિનારાયણ શું કરો છો ? મહારાજ પધારો પધારો... મીઠો આવકાર આપ્યો... જય સ્વામિનારાયણ ધન્ય ભાગ્ય ધન્ય ઘડી... આજે સોનાનો સૂરજ ઊગ્યો... સોમદેબાઈ બોલ્યાં, પ્રભુ ! આજની રાત રોકાઈ જાવ, ભોજન કરી પછી સીધાવજો. શ્રીજીમહારાજે કહ્યું અમારે ગઢપુર જવાની ઉતાવળ છે, બીજી વખત રોકાઈશું... તૈયાર ભોજન હોય તો આપો, સ્નાન કરીને પછી જમી લઈએ.

સોમદેબાઈ નવશેકું ગરમ પાણી કરીને પ્રભુને સ્નાન કરાવે છે, ત્યાં પાછળથી માતરાએ સખત ઉકળતું પાણીનું મોટું દેગું ભરીને પ્રભુના માથા ઉપર રેડ્યું.... હવે ખબર પડશે.... આંખ મોઢું ને શરીર હમણાંજ દાઝી જશે.

પ્રભુ બોલ્યા... માતરા પાણી સેજ નવશેકું ગરમ કરવું હતું ને, આતો શીતળ ને ઠંડુ હિમ જેવું પાણી છે. બહુ

મજા આવે છે. કેવી સરસ મજાની સેવા કરો છો, માતરો.... આવું સાંભળી સ્તબ્ધ થઈ ગયો. જોરદાર વરાળ નીકળે છે, પાણીમાં અને કહે છે કે ખૂબ ઠંડુ પાણી છે. કાંઈ સમજાતું નથી, અરરર મને આ પાપ ક્યાં સૂઝ્યું.... ઈષ્ટદેવને મારી નાખવાનું કાવતરું કર્યું, એ પાપમાંથી હું ક્યારે છૂટીશ. મારા જેવો કોઈ પાપી નહીં હોય.... દોડીને પ્રભુના ચરણ પકડી લીધા, આંખનાં આંસુથી ચરણ પલાળી દીધા, પ્રભુ મને માફ કરો માફ કરો.

પોતામાં રહેલા દોષને જોયા કરે છે તે કોઈક દિવસ સારા થઈ શકે છે.

શ્રીજીમહારાજે દિવ્ય દષ્ટિ કરી કે તુરંત માતરાને સમાધિ થઈ ગઈ અક્ષરધામનાં દિવ્ય દર્શન થયાં, અનેક મુક્તો શ્રીહરિની સેવામાં છે. શ્રીહરિએ કહ્યું માતરા અમે તમારા જેવા માણસ નથી, અમે જીવપ્રાણી માત્રના ધણી છીએ. સર્વથી પર છીએ. અમારી સાથે રહ્યા છતાં અમને ઓળખ્યા નહીં. આ તમારાં પત્ની સોમદેબાઈ મહા મુક્તાત્મા છે. તેના મનોરથ અમે પુરા કરીએ છીએ, અમારે મન સ્ત્રી-પુરુષ, જડ-ચેતન એવું કાંઈ છેજ નહીં.

શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તમારું પાણી અમે ઠંડુ શીતળ કરી દીધું પણ સાથો સાથ તમારા ધગધગતા અંતરને પણ અમે હીમ જેવું શીતળ કરી દીધું છે. ફરીથી આવી ભૂલ કરશો નહીં. શાંતિથી ભજન ભક્તિ કરજો અને પાકી નિષ્ઠા રાખજો.

મેરુ સમાન મન મજબૂત રાખવું જોઈએ.

અજ્ઞાન દશામાં કાંઈ પાપ થઈ જાય તો પ્રભુ માફ કરે છે. પણ પ્રભુના શરણે આવ્યા, કંઠી બાંધી, પૂજા પાઠ કરીએ પછી એક પણ પાપ કરે તો એ ભગવાનને ઠગે છે, એના ગુહા ભગવાન માફ કરતા નથી.

**દેહ નગર દિવાન હોય, નિજ પરતક મન નામ; બને ન બંધન બેઉને, ઠઠેરીડચનું ઠામ.
કોઈ કોયના કહેણને, માને નહિ મહાવીર; બળભર બાંધે બાકરી, સળગ્યું વેર શરીર.**

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે-

કાયા નગરીમાં જીવ છે તે રાજા છે અને મન છે તે દીવાન છે. રાજા નબળો હોય રાજનીતિ ન જાણતો હોય તો દીવાન ચડાઈ કરી જાય... એક ઘરમાં રહેવું છે, અને બેયનું બનતું નથી, મન મેળ નથી, તેથી ખેંચાતાણ થાય છે, રાજા શૂરવીર હોય તો દીવાનનો દબાવ્યો દબાય નહિ, ભક્ત શૂરવીર હોય તો મનનો દબાવ્યો દબાય નહિ... શૂરવીર થવાની જરૂર છે.

વયનામૃતમાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે, જેવું બ્રહ્માંડમાં છે તેવું પિંડમાં છે, બ્રહ્માંડમાં મહત્ છે અને પિંડમાં અલ્પ છે. બ્રહ્માંડમાં જોરદાર ધડાકા થાય છે, અરસ પરસ દેશ દેશાંતરની લડાઈ ચાલે છે તેમ પિંડમાં પણ કામ, ક્રોધ, લોભ, ઈર્ષ્યા, અદેબાઈ, અભિમાન વિગેરેના ધડાકા થાય છે. શૂરવીર ભક્તનો આત્મા સાવધાન છે, પ્રતિક્ષણ સાવધાન થઈને પ્રભુની ભક્તિ કરે તેને માયા મારે નહિ,

માયાની માર ન ખાવી હોય તો સહજાનંદનું શરણું લ્યો.

જીવ કહે છે, હે મનવા તું આડો બહુ દોડે છે. જરાય ભગવાનમાં વાસ કરતો નથી.. ભગવદ્ સ્મરણ કરતો નથી, કેવળ સ્ત્રીનું અને પૈસાનું જ ચિંતવન કરે છે, પ્રભુના પ્રતાપથી હવે તારું રાજ્ય રહેવા દેવાનો નથી.. શૂરવીર ભક્તે હરિનો આશરો લીધો.. પરમાત્માની પીઠ લીધી.. હવે એને વાંધો નથી. જે માણસ હંમેશાં હરિનો આશરો રાખે છે, તેનું હંમેશાં હરિ ધ્યાન રાખે છે. ભગવાનને છોડીને ડહાપણ કરવા જાય છે તે માયામાં દટાઈ જાય છે.

કાઢું કાયા કોટથી, મનવા મૂળ ઉખેડય; તસ્કર રાયના તખતામાં, પ્રજા પાસે બહુ પિડય.

જીવ કહે છે, હે મન તું જોર બહુ કરે છે પણ તારું મૂળ કાઢી નાખીશ, રાજ્યમાં ચોર હોય તેની પ્રજા બહુ દુઃખી થાય છે.

A human birth cannot be given many times

વારંવાર મનુષ્ય દેહ મળતો નથી. જિંદગી એક મહાસાગર છે, તેમાં તરી જાણો.

મોંઘો દેહ મનુષ્યનો, મળે ન મૂલ્યને માટ; હરિ ભજન વિન હારિયો, દુરમતિ વાળી ડાટ.

જીવ કહે છે, “હે મન તેં દાટ વાળી નાખ્યો, તને ધિક્કાર છે. કેમકે જે દેહને દેવતાઓ ઈચ્છે છે. મોટા મોટા ઋષિઓ વખાણે છે એવા માનવ જન્મને પામીને” હે નરાધમ... તેં કાંઈ મોક્ષનો ઉપાય કર્યો નહિ.. હે મૂરખ તું ખાઈ પીને ખાટ્યો.. આત્મ કલ્યાણની વાત ચૂક્યો, ભવાટવીમાંથી બચવાને બદલે ચોરાસીના ઊંડા ખાડામાં ઉતર્યો... જન્મ

મરણના ફેરામાંથી નીકળવાને બદલે હજારો જન્મના ફેરા ચડાવી દીધા.. હરિ ભજન કર્યું નહિ, હાથમાં બાજી હતી તે તું હારી ગયો.. દેવાનંદ સ્વામી ઉપદેશાત્મક કીર્તન ગાય છે..

જીતી બાજી ગયો હારી રે, મનુષ્ય તન પામી, મુરખ ન ગયો સાધુ પાસે, બેઠો ખળમાં બારે માસે પરદારા કીધી પ્યારી રે, મનુષ્યતન..

જેને આ નરદેહ દીધો, તેનો શરણો નહિ લીધો, દેવાનંદ કહે ભુલ્યો ભારી રે.. મનુષ્યતન..

ઘણા માણસો સવારે ઘડીક ભજન કરે, ઘડીક સાંજે ભજન કરે અને મનમાં એમ માને ભજન તો અમે કરીએ જ છીએ ને.. એને ભજન ન કહેવાય,

રાત્રી દિવસ જ્યારે અખંડ ભજન આદરે ત્યારે ભજન કર્યું કહેવાય.

સ્વાર્થ તારો સારિયો, હારિયો હીરો હાથ, નીકળ્યા હવે તું નગ્ની, સંગ લઈ તારો સાથ

જીવ મનને કહે છે - તું સ્વાર્થી છે, તારો કચરો લઈને બહાર નીકળ.. મન સામે ચડ્યું, તું કહે છે, નીકળ બહાર, પણ હું બહાર નહીં નીકળું, તારાથી થાય તે કરી લે, મારી પાસે જોરદાર પાંચ યોધ્યા છે, તારો પગ ટકવા નહિ દઉં.

શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ, ગંધ ગણી જે પાંચ । તેહ આગળ કોયે ટકવા, રેવા ન પાવે રંચ ॥

મારી પાસે શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગંધ આ પાંચ યોધ્યા છે. મન કહે છે, તું મારા સામે લડાઈ ન કર.. હું તને ચોક્કસ હરાવી દઈશ, ઘાસ ખાતો કરી દઈશ. જનની જાયો કોઈ મારી સામે જીતી ન શકે, દુનિયામાં કોઈ જન્મ્યો નથી કે મારી માયામાં ફસાય નહિ. બધાને ધૂળ ફાકતા કરી દીધા છે, મેં મોટા મોટાને ધર્મમાર્ગથી પાછા પછાડ્યા છે.. તો તું કોણ ??.. નારદજી જેવા.. મહાદેવ જેવા, પરાશર જેવા સૌભરી, એકલશૃંગી વિગેરે બધાને પકડ્યા છે તો તું કોણ ??..

જ્બરદસ્તથી મનને પકડે છે તો મન ખાડામાં ઉતારે છે,

મનને પ્રેમથી સમજાવી, પ્રભુને માર્ગે વાળો..

ધ્યાન દેજો.. આ કથા અટપટી છે, જલદી સમજાય તેમ નથી.. શાંતિથી વાંચન શ્રવણ કરશું.. તો સમજાશે.. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે મન જીતવું, ભગવાનની મૂરતિમાં એને રાખવું એ જેવાતેવા નમાલાનું કામ નથી, શૂરવીર ભક્તનું કામ છે. પંચવિષયની જાળ અટપટી છે. એમાંથી જલદી નીકળાતું નથી.. માયાની જાળમાંથી મુક્ત થવું હોય તો સાચા ભાવે નિશદિન સત્સંગ કરો, નિયમધર્મનું પાલન કરો.. જગતને રીઝવવા માટે કરવો નહિ, પણ જગદીશ્વરને રિઝાવવા માટે સત્સંગ કરવો.

ડભાણમાં એક ડોશીમા હતાં.. તેણે પોતાના ઘરમાં ખાડો ખોદીને તેર રૂપિયા ઘંટી નીચે રાખ્યા હતા. સમય જતાં ડોશીમા બીમાર થયાં. ભગવાન યાદ આવતા નથી. પણ પૈસા યાદ આવે છે. આખી જીંદગી અંદર માણસોને માયા બહુ વહાલી લાગે છે.

મરે ત્યાં સુધી માયા મૂકતા નથી ને પરમેશ્વરમાં ચોંટતા નથી.

શ્રીજીમહારાજ તેડવા પધાર્યા, ચાલો થાવ તૈયાર.. મહારાજ.. મારી દીકરીને પૈસા સોપી દઉં પછી તેડવા આવજો.. હજુ વાર છે. તે સાંભળી શ્રીજીમહારાજ ચાલ્યા ગયા.. પૈસામાં વાસના રહેવાથી તે ડોશીમા ભૂત થઈને દીકરીના ઘરમાં આંટા મારે, વાસના પૂરી થઈ નહિ ને ધામમાં જવાયું નહિ.

ભલા થઈને ભગવાન સિવાય બીજું કંઈ વહાલું રાખતા નહિ. જો બીજું વહાલું રાખ્યું તો ભૂંડા હાલ થશે. ભગવાનના ધામમાં જવા તૈયાર રહેવું. ઘરનાં સગાં સંબંધી ખોટું ખોટું હેતુ બતાવે છે. આ વધારે સુખ ભોગવે અને સંસારમાં ફસાયેલો રહે તો બહુ સારું. વાસના વશ થઈ માણસ સુખ ભોગવે છે, તેથી આંખ અને મન બગાડે છે.. તેથી વાસનાનું બીજ બળતું નથી. માનવનું મન એ વાસનાનું ખેતર છે. ખેતરમાં પડેલું બીજ બળી ન જાય તો તે બીજ ફરીથી ઉગી નીકળે છે. મનમાં કેટલાં વાસનાનાં બીજ છે વિચાર કરજો..

વાસનાનું બીજ બળતું નથી, તેથી માણસ કામાંધ અને મોહાંધ બને છે. વાસનાનું બીજ કેમ બળશે ? અખંડ ભક્તિ કરવાથી. અને જ્ઞાન યુક્ત વૈરાગ્યથી વાસનાનું બીજ બળે છે.

નિજમન કહે નથી મપ્યો, ખરો જો ખેઠકું કોય;

ભાખ્યા સહુ તે ભાગતા, પણ જીત્ય આજ તો જોય.

બાળક નહિ જે બી'મરે, જપ્ય નામનો જાપ; ડેડક બહુ તેં ડાંભીયાં, પણ મખ્યો ન મણિધર સાપ.
વચનામૃતમાં શ્રીહરિ કહે છે. શૂરવીર હોય તે લડાઈના સંગ્રામમાં સામે ચાલે. પાછો હટે નહિ, ફોસી હોય તો ઘરમાં પેસી જાય.. લડાઈ કરતાં કરતાં હારે તો ભગવાન એને શાબાશી આપે છે, મન સાથે લડાઈ તો લે છે ને.
શૂરવીર ભક્તનો જીવાત્મા કહે છે, અલ્યા મન હું કાંઈ છ મહિનાનો બાળક નથી, કે ડરી જાઉં, બીવે એ બીજા, હું શૂરવીર છું, તારી તાકાત હોય તો આવી જા. મારી સામે... તેં દેડકાં જેવા ભક્તોને ડાંભ્યા છે. હું મણિધર સાપ જેવો છું. મણિધર આગળ તારું કાંઈ નહિ ચાલે. મણિધર જેવા થાશું ત્યારે લડાઈમાં જીત થાશે..
સારંગપુરના પહેલા વચનામૃતમાં શ્રીહરિ કહે છે.

જીતં જાત્ કેન - મનો હિ ચેન

જેણે પોતાનું મન જીત્યું તેણે જગત જીત્યું, મનને જીતવું બહુ કઠણ છે..

Those who have conquered the miqd have conuered this world

મન વિના પ્રયોજને ચાળા કર્યા કરે છે. દિવ્ય દષ્ટિથી જગતને જુઓ તો ક્યારેય મનમાં ખોટી અસર થશે નહિ. પ્રહ્લાદજીકી બ્રહ્માકારે દષ્ટિ હુઈ તો સ્તંભમેં ભી ભગવાન કે દર્શન હુએ. ગોપીઓંકી બ્રહ્માકાર દષ્ટિ હુઈતો મટકી મેં ભી ભગવાન કા દર્શન હુએ. ભગવાન કો આંખોંમેં રખોગે તો મન પવિત્ર હોગા.. ઔર મન પવિત્ર હોગા તો અચ્છે સદ્ગુણી વિચાર હોંગે...

हमेशा परमात्मा को देखने की आदत रजो ।

વારંવાર પરમાત્માને જોવાની ટેવ પાડો તો મન બગડશે નહિ... જગત બગડ્યું નથી... મન બગડ્યું છે... આ જગતને કોઈ સુધારી શક્યો નથી. પરંતુ જેણે દષ્ટિ સુધારી છે તેની સૃષ્ટિ દિવ્ય બને છે.
સમજવા જેવી સુંદર કથા છે, અંતઃકરણના ચાર ભેદ છે.

मन, बुद्धि, चित्त અને અહંકાર

અંતઃકરણ સંસારનું ચિંતન કરે ત્યારે તેને મન કહેવાય છે.
અંતઃકરણ કોઈ વિષયનો નિશ્ચય કરે ત્યારે તેને બુદ્ધિ કહેવાય છે.
અંતઃકરણ પરમાત્માનું ચિંતન કરે ત્યારે તેને ચિત્ત કહેવાય છે.
અંતઃકરણ અભિમાન કરે, હુંપણું આવે તેને અહંકાર કહેવાય છે.

જીવ કહે છે. . . પડશે પરતક પારખું, મુજ તુજનું મેદાન. રણમેદાન તૈયાર છે. . હું લડવા તૈયાર છું, આવી જા.

શૂરવીર ભક્તનો સત્વગુણ અને નબળા ભક્તનો તમોગુણ, બક્ષેનું આ યુદ્ધ છે.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે- સત્વગુણ વધે એટલે તમોગુણ ભાગે છે, સત્વગુણ વધે તો અંતરમાં પ્રકાશ અને આનંદ થાય છે અને સારા પવિત્ર વિચાર આવે છે.. આ જીવાત્મા ઘણીવાર પતિ થયો છે, પત્ની થયો છે, ઘણાં છોકરાં ગોદમાં બેસાડી રમાડ્યાં છે, ઘણાં પરણાવ્યાં છે, જીવ અનાદિ કાળથી સંસારના ચક્રમાં ફરે છે. પશુ પક્ષીઓમાં પણ પતિ પત્ની હોય છે આજથી આપણે નક્કી કરીએ કે મારે કોઈ માના પેટમાં જવું નથી, મારે પરમાત્માના ચરણમાં જવું છે.

મન વિચાર કરે છે, જીવ છે તો સાવ જરાક જેટલો. અણુ સરખો ને બળ બહુ કરે છે, મનને જગતની માયા તરફ જાવું છે અને જીવને ભગવાન સન્મુખ થાવું છે. મન બડાઈ બહુ કરે છે, બહુ બોલબોલ કરે છે. જગતનો નિયમ છે બહુ બોલબોલ કરે એમાં સદ્ગુણ હોય નહિ... જોઈતું બોલવું, વિવેકથી મર્યાદા રાખીને બોલવું... પણ ફાવે તેમ બાફી નાખવું નહિ.

રણમાં પગ રોપી રહે, નર શો શૂર નિદાન । હોય સચેત હવે સાબધો, સજી સરવ સમાજ ॥
લડી ભૂમિ સો લીજીયે, રિઝે ન મળે રાજ ।

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે - રણમેદાનમાં કેટલો પગ ટકે છે, તેના ઉપર આધાર છે. અર્થાત્ સત્સંગમાં કેટલો પગ ટકે છે. ભજન ભક્તિમાં, કથા, કીર્તનમાં, પૂજા-પાઠમાં મન કેટલું ટકે છે તેના ઉપર આધારિત છે. ભગવાનનો માર્ગ શૂરવીરનો છે.

મન સાથે લડાઈ કરવી તે શૂરવીરનું કામ છે.

ભક્તિ કરવી તે ઢીલા પોયાનું કામ નથી, એ તો શિરસાટાની વાત છે. ભક્ત થાવું કાંઈ સહેલું નથી, સહેલું હોય તો આખી દુનિયા ભક્ત થઈ જાય.. તો શું કામ અડધા કુસંગી રહે છે ? અરે !!! પા ભાગનું જગત ભક્ત નથી, અને જે ભક્ત થયા છે. તિલક ચાંદલો કરે છે ને કંઠી પહેરે છે, તેમાંય કેટલા નાસ્તિક છે, પોતાના વર્તમાન શું છે એની એને ખબર નથી, કહેવાય હરિભક્ત.

હરિનો મારગ છે શૂરાનો, નહિ કાયરનું કામ જોને ।

પ્રથમ પહેલું મસ્તક મૂકી, વળતું લેવું નામ જોને ॥

સિંહ જેવા શૂરવીર ભક્ત તો કોઈક જ હોય, બાકી સિંહનાં ટોળાં હોય નહિ, ઘેટાં બકરાનાં ટોળાં હોય... સાચા ભક્તનાં ટોળાં ન હોય, કોઈક જ વીરલા હોય છે, પોતે સત્સંગ કરે ને બીજાને કરાવે.

ગામ સરવઈમાં પરમ ભક્ત ગોપાળભાઈ હતા, ખેતીવાડી કરતા તેમને કીર્તન ભક્તિ પ્રધાન હતી, ખેતરમાં હાલતાં ચાલતાં કીર્તન ગાયા કરે, ગમે તેવું કામ કાજ હોય તો પણ નિયમસર કથામાં પહોંચી જાય અને સંતસમાગમ કરે, સારા ઉત્તમકોટીના ભક્ત હતા. પરણેલાં પત્ની ગુજરી ગયાં તેથી બીજી પત્ની ઘરમાં લાવ્યા, પણ બન્યું એવું કે તે સ્ત્રીને બિલકુલ સત્સંગ કે વિવેક નહિ, પતિ પત્નીનાં શરીર જુદાં પણ મન એક હોય તો સંસારમાં રહેવાની અને સત્સંગ કરવાની મજા આવે. ગાડાનું એક પૈડું સ્કુટરનું હોય અને બીજું પૈડું ટ્રેક્ટરનું હોય તો ગાડું સરખું ચાલે નહિ. સંસારમાં પણ એવું જ છે, પતિ પત્નીનું મન એક હોવું જોઈએ.

ગોપાળભાઈને બિલકુલ મજા આવતી નથી, સદાય દિલ અશાંત રહે છે. કરવું શું ? એક દિવસ તેનાં પત્નીને કહ્યું, અમે સ્વામિનારાયણ ભગવાનના આશ્રિત છીએ, તું ધર્મનિયમનું પાલન કરજે, દૂધ, પાણી, ઘી, તેલ વિગેરે પ્રવાહી પદાર્થને કપડાથી ગાળીને રસોઈમાં વાપરજે, પત્ની ખીજાઈ ગઈ, એવાં ફતુર હું નહિ કરું, મને ફાવશે તેમ કરીશ. ગોપાળભાઈએ કહ્યું, સ્વામિનારાયણ ભગવાનનું ભજન કીર્તન કરજે, સ્ત્રી બોલી ભગવાનનું નામ ભૂલે ચૂકે પણ નહિ બોલું.. ગોપાળભાઈએ કહ્યું રસોઈ બનાવી ભગવાનને જમાડજે. તેમનાં પત્ની ખીજાઈને બોલી વારંવાર આમ કરજે તેમ કરજે.. એમ કહ્યા કરશો તો મારા માબાપને ઘરે જતી રહીશ.. મને ખોટો કંટાળો નહિ જોઈએ.

ગોપાળભાઈ ઉદાસ થઈ ગયા, શું કરવું ? મૂર્ખને કઈ રીતે સમજાવું ? કાંઈક યુક્તિ કરવી પડશે,, ચોમાસાના દિવસો છે, બપોરના બાર વાગે તે સ્ત્રી ગોપાળભાઈને રોટલા દેવા ખેતરે ગઈ.. ગોપાળભાઈ કીર્તન ગાતા ગાતા વાવણી કરે છે.

નેણાં ઠરે છે જોધને રે મારાં નેણાં ઠરે છે જોધને. રહીછું મોહનસંગ મોહીને રે. મારાં...

જે દિનમાં દર્શન નવ પામું રે, તે દિન વિતે રોધને રે...

પત્નીએ સાદ પાડ્યો... ચાલો રોટલા જમી લ્યો. ગોપાળભક્તે કહ્યું, તું સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ બોલીશ તો હું જમીશ. નહિંતર તારા હાથના રોટલા જિંદગીભર મારે ખાવા નથી. સ્ત્રી બોલીર ગમે તેમ કરશો પણ હું સ્વામિનારાયણ ભગવાનનું નામ લેવાની નથી. તમારાથી થાય તે કરો. ગોપાળભક્તે પોતાના પગમાંથી બુટ કાઢ્યો, ફટાફટ વાંસામાં મારતા જાય ને કહેતા જાય, સ્વામિનારાયણ ભગવાનનું ભજન કરીશ કે નહિ ? નહિંતર માર્યા વગર મૂકીશ નહિ. આઠ દશ બુટ વાસામાં મારી દીધા. તેમનાં પત્ની રડતાં રડતાં બોલ્યાં... હવે મારજો નહિ, હું ભગવાનનું ભજન કરીશ, તમે કહેશો તેમ કરીશ, દાસી થઈને રહીશ, મને મારજો નહિ, પછી મારતા બંધ થઈ ગયા. સ્ત્રી સીધી નેતર થઈ ગઈ. ગોપાળ ભક્તે કહ્યું પહેલેથી માની ગઈ હોત તો માર ખાવી પડત નહિ, લાવ રોટલો જમી લઉં.

શ્રીજમહારાજને સંભાળી માનસીપૂજા કરી રોટલા જમ્યા. જીવત પર્યંત સત્સંગ ટકાવી રાખ્યો, કોઈ દિવસ ગોપાળભાઈના વચનને તરછોડ્યું નહિ. જેમ કહે તેમ કરે. આ છે શૂરવીર ભક્તનું કામ. સત્સંગ કરવાથી સાચી સમજણ આવી, તેથી સ્ત્રી કહે છે, હે પતિદેવ ! તમે મને માર્યું તે બહુ સારું કર્યું, હવે મને જમદૂતના જોડા ખાવા નહિ પડે, દુઃખથી બચાવી લીધી.

માર મારી સીધી કીધી, જમના મારથી ઉગારી લીધી.

મન કહે છે મારી પાસે સ્કીમ બહુ મોટી છે.

મન કહે ફોજ માહેરી, વર્ષાવી સુંણાવું વીર । કામ ક્રોધ લોભ મોહ, અડગ જોધ અમીર ॥

આશા તૃષ્ણા ઈરષ્યા, નિંદા અવિદ્યા નાર । કુટિલ કુમતિ કુબુદ્ધિ, એવી ફોજ અપાર ॥

મારી ફોજ કેટલી છે સાંભળ, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, આશા, તૃષ્ણા, નિંદા, અવિદ્યા, રાગ, દ્વેષ, ઈર્ષ્યા, છળ, કપટ, અહંકાર વિગેરે અડગ જોધ્યા છે, ક્રોધ નામનો ફોજદાર તને ઉથલાવી નાખશે, વચનામૃતમાં શ્રીહરિ કહે છે, ક્રોધ યુક્ત પ્રકૃતિ એ દુષ્ટનો ધર્મ છે, શાંત સ્વભાવે યુક્ત રહેવું એ સાધુનો ધર્મ છે.

એક સુખદેવ કરીને બ્રાહ્મણ હતા, વેપારનો ધંધો કરતા, પૂજા પાઠ કરે, સંધ્યાવંદન કરે, કર્મકાંડ કરે, પણ સ્વભાવ તીખાં મરચાં જેવો, ઘરના માણસો બધાં સુખદેવથી ફફડે, કોઈ બોલાવી ન શકે, એક દિવસ જમવા બેઠા, પત્નીને કહ્યું હજાર રૂપિયાની નોટનું બંડલ સાચવી મેલજે, તેમની પત્નીનું નામ સુશીલા હતું, તેણીને થયું પછી સાચવીશ એવું વિચારી રસોડામાં ગયાં, અચાનક રૂપિયાના બંડલ પર દૂધ પડ્યું, નોટો બગડી ગઈ.

આવું દૃશ્ય જોઈ બ્રાહ્મણનો ક્રોધ ભભૂકી ઊઠ્યો, બાજુમાં રોટલી બનાવવાનું વેલણ હતું તે માથામાં માર્યું, મુખી પૈસા કેમ ભેગા થાય છે તને ખબર છે ? જેમ ફાવે તેમ દૂધ ઢોળ્યા કરે છે, મારતો જાય ને બોલતો જાય, તારું મોઢું જોવા હું માગતો નથી. માથામાંથી લોહીની ધાર થઈ છતાં મૂકતો નથી, સુશીલા કહે છે મને માફ કરો બીજી વખત આવી ભૂલ હું નહિ કરું, મને મારો નહિ, તેમ તેમ ખૂબ માર્યું, સુશીલા ચકરી ખાઈ પડી ગઈ, છતાં બ્રાહ્મણ ક્રોધ રોકી શક્યો નહિ, થોડી વાર પછી સુશીલા તરફડી તરફડી મૃત્યુ પામી.

સાચી બુદ્ધિ ક્રોધથી ઢંકાઈ જાય છે.

આ વાતની સરકારને ખબર પડી. મારી કૂટીને જેલમાં પૂરી દીધો. સુખદેવ મટી દુઃખદેવ બન્યો. જેલમાં બેઠો બેઠો રડ્યા કરે, પસ્તાવાનો પાર નથી, અરરર મેં સ્ત્રી હત્યા કરી, ગાંડો થઈ ગયો. અંતે રીબાઈ રીબાઈને મરી ગયો. ક્રોધરૂપી ચોરને ઓળખો.. માણસનું તમામ જ્ઞાન, તમામ સમજણ, ક્રોધથી ઢંકાઈ જાય છે. તેથી શાંતિનું નામ નિશાન રહેતું નથી. જ્યારે મગજ ગરમ થઈ જાય ત્યારે મૌન રાખશો તો ગુસ્સો એકદમ ઓસરી જશે. મૌનનો મહિમા ઘણો છે.

સાંભળજો આ કથા આપણી જ છે, નાની સૂની વાત જતી કરતાં આવડે નહિ તો જીવન પુરાં થાય પણ ઝઘડા પુરાં ન થાય.

મન કહે છે, સંકલ્પ વિકલ્પ એ મારી જોરદાર ફોજ છે.

સંકલ્પ વિકલ્પ સંકેતવિન, નિર્ભય ને નિરઘાર । પંચવિષય પ્રપંચ ભડ, વણગણ્ય વિષય વિકાર ॥
મિત્ર મિત્ર ચહાય ભોગને, નાના વિઘ નિરવાણ । રાત દિવસ રાચ્યો રહે, એમ હોય જન્મ હેરાણ ॥
સંકલ્પ વિકલ્પ કોણ કરે છે ? મન કરે છે. અધર્મસર્ગ મનનો પરિવાર છે, મન કહે છે રાત દિવસ હું મારા પરિવાર સાથે રચ્યો પચ્યો રહું છું, મન કહે છે. હે જીવાત્મા ! તું મારી પાસે હારી જઈશ.

મનગંજન ગ્રંથ અંતરની આંખ ઉઘાડે છે.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે. આંતરિક શત્રુ જોરદાર છે. મૂઆ સુધી મૂકે એવા નથી. કોઈ બળ કરીને ક્રોધ સાથે લડવા જાય તો લોભ ઊભો થઈ જાય, કરવું કેમ ? એક બેસે ત્યાં બીજો બળ કરીને ઊભો થઈ જાય... લોભ સાથે લડવા જાય તો કામ ઊભો થઈ જાય, કામ સાથે લડવા જાય તો અભિમાન ઊભું થઈ જાય.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે. જેતા પદારથ જક્તમાં તેતા ઉપર તાન । અનેક ઈચ્છા ઉરમાં, ઠરે નવ રતિ ઠાન ॥
મન અનેક ઈચ્છા કર્યા કરે, એક ક્ષણ પણ શાંતિથી બેસતું નથી.

ઉત્થાન અશ્વની ઉપરે, ચઢ્યો મન લઈ ચાપ । નિજમન કાયા નગ્રથી, કાઢું આજ ઉથાપ ॥

મનરૂપી ઘોડો ઉન્મત્ત થયો છે.. માણસોની ઈન્દ્રિયો ઘોડા જેવી ચંચળ છે. ઉન્મતાઈ ટાળવી હોય તો ભગવાનના કથા કીર્તન સાંભળી તમારા મનને ભગવાનમાં રાખો... ભગવાનનું રૂપ જોઈને તમારી દૃષ્ટિને ભગવાનમાં રાખો તો મનનો બધો ગર્વ ઉતરી જશે ને મન મોક્ષ આપનારું થશે.

મન વિષયોનું ચિંતન કરે તો શત્રુ છે. અને પરમાત્માનું ચિંતન કરે તો મિત્ર છે.

મન જીવને કહે છે તારી સેના કેટલી છે ? એ બતાવ... ત્યારે જીવ કહે છે, મારા પાસે સદ્ગુણો કેટલા છે... સાંભળ..

શીલ સંતોષ દો સેનમાં, વળી વિવેક વિચાર । ધીરજ ધર્મ ધુરંધરા, ક્ષમા દયા દો નાર ॥
ત્યાગ વૈરાગ્ય ત્યાં રહે, શમ દમ શ્રદ્ધા સોય । જ્ઞાન ગરિબી ભગતિ, દીન દાસા પણ દોય ॥

શીલ, સંતોષ, વિવેક, વિચાર, ધીરજ, ધર્મધુરાને ધારણ કરનાર ધર્મ છે. ક્ષમા, દયા, ત્યાગ, વૈરાગ્ય, શમ, દમ અને શ્રદ્ધા છે. શ્રદ્ધાવાળો સત્સંગમાં વધી જાય છે. શ્રદ્ધા વગરનો ઘટતો જાય છે. શ્રદ્ધા પરમાત્મા તરફ લઈ જાય છે. જીવ કહે છે. મારી પાસે સરસ સ્કીમ છે. ગરીબી છે ભક્તિ, દીનપણું અને દાસપણું છે. દાસપણું આવે છે તેની ભક્તિ ભગવાનને બહુ ગમે છે. દાસપણું આવવું ઘણું કઠણ છે.

શ્રીજીમહારાજે પર્વતભાઈને પૂછ્યું, દાદાખાચરના (ગોલા) નોકર કોણ થશે ? મહારાજ ! મને જ રાખોને, અમે હાલ બૈરાં છોકરાંના ગોલા તો છીએ. ભગવાનના ભક્તના ગોલા થવા મળતું હોય તો શું ખોટું છે ? આવાં અમારાં ભાગ્ય ક્યાંથી ? આવું બીજાથી બોલાય નહિ, મહિમા અને દાસભાવ હોય તો જ બોલાય..

સેવક થવામાં મજા છે, મનઘાર્યું કરવામાં સજા છે.

મુક્તકોટીનો આત્મા કહે છે, મારી અંદર ઘણા સદ્ગુણો રહ્યા છે. પંચવ્રત- નિઃસ્પૃહતા, નિષ્કામતા, નિર્લોભિતા, નિર્માનિતા, નિઃસ્વાદિતા વિગેરે સદ્ગુણો રહ્યા છે, મારી અચળ ટેક છે, છળ કપટ નથી.

મન કહે કર્મ મેં લહો, દેખી તાહેરું દળ । એવા સેના સાહેબા, બહુ ન કીજે બળ ॥

નૂર વિના શાં સૂરવા, અણગમતા હોય અંગ । પુછી પુછી પગ ભરે, તે જીતે ન કદિયે જંગ ॥

ખોટું બળ મારી સામે ન કર.. તારી સેના શૂરવીર છે, પણ નૂર વિનાની છે. પૂછી પૂછીને પગ ભરે છે. મારી પાસે યોધ્ધા છે તેવા તારી પાસે નથી.

જીવ કહે છે વધારે પડતું બોલ નહિ, લાજ તો ભગવાનના હાથમાં છે. જીતાડવા કે હરાવવા એ પરમાત્માના હાથની વાત છે, વાતો કર્યાથી ખબર પડે નહિ, પણ લડાઈ કરીએ ત્યારે ખબર પડે ખોટી બળાઈ ન કર...

બળવાન માણસ પરાક્રમ બતાવી જાણે પણ કોઈ દિવસ બળાઈ કરે નહિ.

હીરાની કિંમત ઝવેરી કહે છે, પણ હીરો કોઈ દિવસ પોતાની કિંમત આંકતો નથી. સંપૂર્ણ ભરેલો ઘડો કોઈ દિવસ અવાજ કરતો નથી, પણ અધૂરો ઘડો અવાજ કરે છે, ડચકે છે. જેની અંદર સદ્ગુણો રહ્યા છે, તે કોઈ દિવસ બોલ બોલ કરે નહિ, એ કાર્ય કરી બતાવે, બોલે ઓછું ને કામ ઘણું કરે... ઘણા માણસો બોલે ઘણું પણ કામ એનાથી કાંઈ થાય નહિ.

સજ્જ થયાં દો શૂરમાં, વઢવા કારણ ભાવ । હુવા સિંધુડા સેનમાં, ઘાલ્યા નગારે ઘાવ ॥

બે લડવા તૈયાર થયા છે. જીવાત્મા. સદ્ગુણો લઈને તૈયાર થયા છે. મન દુર્ગુણો લઈને તૈયાર થયું છે.

મન કહે છે - હે જીવાત્મા ! ડાહ્યો થા માં... પ્રભુપદ સુધી પહોંચતાં પહોંચતાં પાડી દઈશ, ત્યારે માની લેજે કે હું માયાનો અસલ દીકરો છું. તને ધોકાવી નાખીશ... કોઈ દિવસ સત્સંગ કરવા નહિ દઉં... મુક્તકોટી જીવાત્માને ભગવાનનો આશરો છે, અને મનને ભગવાનનો આશરો નથી, તેથી પોતાનું બળ બતાવે છે. ભગવાનનો આશરો બળવાન જોઈએ. પોલ ન જોઈએ, શેરડી જાડી હોય પણ અંદર પોલી હોય તો ખાવાની મજા આવે નહિ, મૂળો જાડો હોય પણ અંદર પોલો હોય તો કામ આવે નહિ.. ભગવાનનો આશરો મજબૂત રાખવો.

જીવાત્મા ભગવાનની પ્રાર્થના કરે છે. મારી સેના થોડી છે, મનની સેના બહુ જબરી છે, મારે મન સાથે લડાઈ કરવી છે. મારી લાજ તમારા હાથમાં છે.

મારી લાજ તમારે હાથ, નાથ નિભાવજો રે; દીનાનાથ દયાળ દયા, અદ્ભુત દર્શાવજો રે. મારી..

સંકટથી સો સાઈ મુરારિ, લેજો અંતરજામી ઉગારી; હવે ગયો છું હારી, બાપ બચાવજો રે. મારી..

જે ભગવાનની મદદ માગે છે તેની મદદમાં ભગવાન રહે છે, ઘણા માણસોને ભગવાનની મદદની જરૂર ન હોય, ભગવાન શું કરે છે ? બધું અમે જ કરીએ છીએ.. આવો એને અહંકાર હોય છે.

શ્રીજીમહારાજ એકવાર સંતો ભક્તોની સાથે ગઢપુરથી વડતાલ જાય છે. રસ્તામાં એક પટેલની વાડી આવી. ઘઉં બહુ સારા થયા છે. હીલોડા લેતા હતા. શ્રીજીમહારાજે કહ્યું, પટેલ બાપા ! ઘઉં બહુ સરસ થયા છે, પટેલે કહ્યું કેમ, ઘઉં સારા ન થાય ? સખત મહેનત કરીએ છીએ. પાણી પાઈએ છીએ, રાત દિવસ ઉજાગરા કરીએ, રોઝડાં આવે તેને તગડીએ છીએ. ખૂબ મહેનત કરીએ છીએ.

શ્રીજીમહારાજે કહ્યું ? ભગવાનની કૃપાથી સારા ઘઉં થયા છે. પટેલ છકથી બોલ્યો - ભગવાન શું કરે છે ? કાંઈ

નથી કરતા, ભગવાન શું રાતના પાણી વાળવા આવે છે ? નકામું ઘાસ નિંદવા આવે છે ? કાંઈ કરવા નથી આવતા. ખાતર નાખવા ભગવાન નથી આવતા. ઉજાગરા હું કરું છું, એટલે ઘઉં સારા થયા છે. શ્રીજીમહારાજે હસીને કહ્યું - ભલે તમે જ બધું કર્યું છે તો ઘઉંનાં ગાડાં ભરી લેજો. આટલું કહી શ્રીજીમહારાજ વડતાલ સમૈયો કરવા પધાર્યા, સમૈયો કરી પાછા એજ રસ્તે આવે છે.

પટેલ બાપાની વાડીએ આવ્યા તો માણસો બધાં ઘઉં કાપી કાપીને વાડીના સેઢે નાખે છે, અને પટેલ બાપા લમણે હાથ દઈ ઉદાસ થઈ બેઠા છે. શ્રીજીમહારાજે કહ્યું- કેમ છો બાપા ? ઠીક છો ને ? આમ કેમ ઉદાસ બેઠા છો ? બાપા બોલ્યા ભગવાને મારા બધા ઘઉં બગાડી નાખ્યા, ઘઉંમાં ગેરુ આવી ગયો છે.

સ્વાર્થી માણસો કેવા લૂચ્યા હોય છે. બગડે તો કહેશે ભગવાને બધું બગાડી નાખ્યું, ને સારું થાય તો કહેશે મેં સારું કર્યું, માણસ માને છે હું હતો એટલે સારું થયું... હું ન હોત તો બગડી જાત, તેં જ બગાડ્યું છે. કર્તા હર્તા ભગવાન છે, જીવ કર્મ કરે છે તેને તેવું ફળ ભગવાન આપે છે. ભગવાનનો ટેકો સાચો, જગતનો ટેકો ખોટો ક્યારે ફરી જાય તે કાંઈ કહેવાય નહિ, સગા પેટના દીકરા પણ ફરી જાય છે.

God's advice is always true.

બકરીએ સિંહના પગલાંનો આશરો લીધો તો તેનો બચાવ થયો છે.

કીડીને કણ ને હાથીને મણ ભગવાન આપે છે. મન કહે છે -

જાળવજ્યે હવે યુદ્ધમાં, બાણ મારું બળવાન । સુણી શબ્દ સોયામણા, ધરીશ કચી પેર ધ્યાન ॥

તું ધ્યાન કેમ કરે છે.. જોઈ લઈશ.. તારું મન ખળભળાવી ઉથલ પાથલ કરી નાખીશ, સંકલ્પ વિકલ્પ કરાવી ગૂંચવી નાખીશ. જીવાત્મા મુક્તકોટીનો છે. શૂરવીર છે. તેથી સજાગ થઈ ગયો. ખળભળી જાય એ બીજા, હું તારો હટાવ્યો હટું નહિ. મારી સાથે ભગવાન છે. તેના બળથી તને હરાવી દઈશ.

પાંચ બાણ પરતક મને, મેલ્યાં નિજમન માથ । રહો આખી અણિયે એહથી, શિરપર હરિનો હાથ ॥

મન.. પાંચ બાણ ફેંક્યાં, જીવ સામે પણ એક પણ બાણ જીવને લાગ્યું નહિ. શૂરવીર ભક્ત છે તે પોતાના અંતરશત્રુને જાણે છે. તેથી શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધમાં ફસાણો નહિ, શા માટે ફસાણો નહિ ? શિરપર હરિનો હાથ, જેના ઉપર ભગવાનના હાથ છે, છાયા છે તેને માયા નડતી નથી.

શૂરવીર ભક્તને માયા શું કરે ? માયા ફોણી અને બાયલાને પકડે.

જેમ જગતના વ્યવહારના દરેક કાર્યમાં શૂરવીરતા જોઈએ છે, તેમ ભક્તિમાર્ગમાં પણ શૂરવીરતાની જરૂર પડે છે, વચનામૃતમાં કહ્યું છે ભગવાનના ભક્તોએ પ્રતિવ્રતાપણું રાખવું અને બીજું શૂરવીરપણું રાખવું... મન કહે છે, તું પાંચ યોધાને કેવી રીતે જીતી શક્યો ? મને નવાઈ લાગે છે. જીવ કહે છે-

શબ્દ જેતા સંસારમાં, એક આકાશનો ભાગ । હરિજશ સુણી હુલસું, તે વિન સરવે ત્યાગ ॥

ભગવાન વિનાના જે શબ્દ છે તે આકાશનો ભાગ છે, એમ જાણું છું. શબ્દ ભગવાનના જ સાંભળવા, સ્પર્શ ભગવાન અને સંતનો જ કરવો, રૂપ ભગવાનનું જ જોવું, રસ એટલે સ્વાદ પ્રભુના મહાપ્રસાદનો જ લેવો, ગંધ પણ ભગવાનને ચડેલાં ચંદન પુષ્પનો જ લેવો.. આવી રીતે પંચ વિષય જે છે તે મેં ભગવાન પરાયણ કરી રાખ્યા છે. ભગવાનના ચરિત્રરૂપ જાળને વિશે મનને ગૂંચવી મેલવું... વારંવાર ભગવાનનાં લીલાચરિત્રો સંભાળવાં એ શ્રેષ્ઠ ઉપાય છે.

પંચ વિષયનું ચિંતવન કરતાં કરતાં માનવીની મતિ ક્ષીણ થઈ જાય છે, પછી શાંતિથી માળા, માનસીપૂજા, કથા શ્રવણ, શાસ્ત્રોનું વાંચન ઈત્યાદિ કાંઈ થતું નથી. અંદરથી સંકલ્પની હારમાળા ચાલુ થઈ જાય છે, છતાં મનથી માને કે હું કેવો ડાહ્યો અને ચતુર છું.

માણસ ભોગ વિલાસમાં બહુ આસક્ત છે, ન ખાવાનું ખાય, ન પીવાનું પીવે, પછી કેન્સર જેવાં ભયંકર દર્દ થાય છે.

એમ પાંચ બાણ પરતકનાં, નિષ્ફળ ગયાં નિદાન ।

જાય ન ગંજ્યો જક્તમાં, ભીરૂ જેને ભગવાન ॥

જીવાત્માએ પંચવિષયને જીતી લીધા, પાંચ બાણ નિષ્ફળ ગયાં. જીવાત્માને ભગવાનનો આશરો છે. જે ભગવાનના થઈને રહે છે તેની ભગવાન રક્ષા કરે છે. એક વખત સમુદ્રમાં એક વહાણ જઈ રહ્યું છે, તેમાં દશ માણસો બોઠા હતા. સમુદ્રમાં અચાનક જોરદાર તોફાન ઉપડ્યું, પવન સુસવાટા કરે છે. મોજાં ઉછાળા લે છે. મોજાંની સાથે વહાણ પણ ઉછળે છે, વહાણ મંડ્યું હાલક ડોલક થાવા, બધાના જીવ ઊંચા થઈ ગયા, હવે આપણું શું થશે, ચોક્કસ મોત આવ્યું છે. જીવવાની આશા ઉડી ગઈ.

વહાણમાં એક જ્યોતિષી બેઠા હતા, તેણે કહ્યું, કાંઈ ચિંતા ન કરો આપણા વહાણમાં કોઈક પાપી માણસ છે. પાપને કારણે સમુદ્રમાં તોફાન આવ્યું છે, જો તેને સમુદ્રમાં ફેંકી દઈએ તો સમુદ્ર શાંત થઈ જાય અને બીજા બચી જાય, બધાય વિચાર કરતા થઈ ગયા, આપણા દશમાંથી કોણ અતિ પાપી હશે ? હું તો નહિ હોઉં ? એમ સૌને ચિંતા થાય છે બધા મુંઝાઈ ગયા, એક માણસે કહ્યું મને સરસ ઉપાય મળી ગયો છે. આપણામાંથી એક માણસને દોરડાથી બાંધીને સમુદ્રમાં નાખો, જો સમુદ્ર શાંત થઈ જાય તો તે વ્યક્તિને પાણીમાં છોડી દેવાનો, નહિતર પાછો ખેંચી લેવાનો. હા એ ઉપાય બરાબર છે.

પછી ધીરે ધીરે એક પછી એક વ્યક્તિને દરીયામાં ઉતારતા ગયા, નવ વ્યક્તિને દરિયામાં ઉતાર્યા પણ દરિયો શાંત થયો નહિ, હવે એક જ વ્યક્તિ બાકી રહ્યો છે, તે પરમ ભક્ત હતા, પ્રભુ પર વિશ્વાસ રાખી સતત સ્મરણ કરે છે, સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ભાલમાં તિલક ચાંદલો છે, કંઠમાં તુલસીની કંઠી છે. મુખમાં પ્રભુનું નામ છે, નવ વ્યક્તિએ આ ભક્તને પકડ્યો, તું પાપી છે, તારા કારણે અમે હેરાન થઈએ છીએ, દોરડાથી બાંધવાની જરૂર નથી, સીધો સમુદ્રમાં ફેંકી દીધો.

ત્યાં તો ગજબ થયો, હીલોડા લેતું વહાણ તરત દરિયામાં ડૂબી ગયું, નવ માણસો સમુદ્રમાં ડૂબી મરી ગયાં, ભક્ત દરિયામાં ડચકાં ખાય છે, ત્યાં ભગવાન મદદમાં આવી ગયા.

દાસના દુઃખ કાપવા પ્રભુ રહે છે તૈયાર

એક સરસ મજાનું વહાણ લઈ પ્રભુ પ્રગટ થયા, જેમ મા પોતાના બાળકને બાથમાં પકડી લે તેમ લાંબો હાથ કરી ભક્તને પાણીમાંથી ઊંચકી વહાણમાં બેસાડી દીધા. ત્યાં સમુદ્ર તરત શાંત થઈ ગયો. ભક્તે બે હાથ જોડી પ્રભુને પ્રણામ કર્યા, ધન્ય હો મહારાજ ! ગરીબનવાજ ! મને મૃત્યુના મુખથી બચાવી લીધો, જેમ અત્યારે મહાસાગરમાં ડૂબતાં બચાવી લીધો છે, તેમ ભવસાગરથી બચાવી લેજો. મહારાજ !

ભક્તે પૂછ્યું પ્રભુ ! અચાનક આવું કેમ થઈ ગયું ? વહાણ કેમ ડૂબી ગયું ? શ્રીજીમહારાજે કહ્યું નવ વ્યક્તિ વહાણમાં બેઠા હતા તે અતિ પાપી માણસો હતા, એના પાપને લીધે સમુદ્રમાં તોફાન ઉપડ્યું હતું, જ્યાં સુધી તમે પુણ્યશીલ ભક્ત વહાણમાં બેઠા હતા, ત્યાં સુધી વહાણ હિલોળા લેતું હતું, પણ ડૂબતું નહોતું... તમારા પુણ્યથી વહાણ ટકી રહેત... અને હિલોળા લેતું લેતું કિનારે પહોંચી જાત, પણ તમને સમુદ્રમાં ફેંકી દીધા કે તરત વહાણ ડૂબી ગયું. ભગવાન ભક્તની રક્ષા કરે છે.

કેવા ભક્તની ભગવાન રક્ષા કરે છે ? જેનામાં સચ્ચાઈ હોય, ન્યાય નીતિ પ્રમાણે, ધર્મ પ્રમાણે રહેતા હોય, પ્રભુની આજ્ઞાનું પાલન સાથે ભજન, ભક્તિ, પૂજા, પાઠ કરતા હોય, વાણીમાં વિવેક હોય, કોઈની નિંદા ન કરતા હોય, આંગણે આવેલા સંતો ભક્તો કે ગરીબના સત્કાર કરે પણ તિરસ્કાર કરે નહિ, તેની ભગવાન રક્ષા કરે છે.

પુન્ય શીલ વ્યક્તિ બચી ગયા અને પાપી દરિયામાં ડૂબી ગયા.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે - પાંચ બાણ નિષ્ફળ ગયાં, મને ખીજાઈને મોહનું બાણ માર્યું, મોહમાં એને મોહિત કરું, જેટલાં જક્તમાં પદાર્થ છે તેમાં તેને આસક્તિ થાય.

વળતો મન વિચાર કહે, મેલું મોહનું બાણ । અનેક પદારથ ઉપરે, જડી પ્રીત જોરાણ ।।

જગતમાં જે મોહ છે તેને વાસના કહેવાય, ભગવાનમાં મોહ હોય તેને ભક્તિ કહેવાય છે, મુક્તાનંદ સ્વામી કહે છે, હે પ્રભુ ! હું તમારા લટકામાં મોહી ગયો છું, કીર્તન ગાય છે સાંભળીએ...

આવોને મંદિર મારે સુંદરવર આવોને મંદિર મારે. મોહી છું લટકે તારે સુંદરવર આવોને મંદિર મારે.

લટકામાં લાલચ ઘણી લાગીરે, જોષ જોષ વહાલ વધારે. સુંદરવર.

મન માન્યું મુખને મરકલડે રે, નેણે તે કામણગારે. સુંદરવર...

સાચા ભાવે ભક્તિ કરે છે તેને જગતના વૈભવો લલચાવી શકતા નથી, વચનામૃત ગ.પ્ર.૨૪ માં શ્રીજીમહારાજ કહે છે, જેને ભગવાનનાં માહાત્મ્ય જ્ઞાનની ખટાશ ચડી હોય તેને પોતાની દશ ઈંદ્રિયો અને ચાર અંતઃકરણરૂપી દાઢ અંબાઈ જાય છે, પછી તે વિષયરૂપી યજ્ઞા ચાવવા સમર્થ થતાં નથી, જગતના કોઈ પણ વૈભવો તેમને લોભાવી શકતા નથી.

માયા ગાફલને મારે છે ને જાતમાં ફસાવે છે.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, મોહ માયામાં જીવાત્મા ફસાણો નહિ એક પ્રભુ ચરણમાં પ્રીતિ લાગી ગઈ, માયામાં બહુ જોર છે, સાધારણ ભક્તિ અને સાધારણ જ્ઞાનને ગણકારે એવી નથી.

This discourse is one to be thought about.

બહુ વિચારવા જેવી કથા છે... મને ખીજાઈને કામનું બાણ ફેંક્યું... જીવની સામે, કામનો વેગ મહા ભયંકર વેગ છે.

કશિ બાણ મન કામનું, સાંધુ નિજમન શિર । જેથી વાઘે જલ્પના, ઘરે ન અંતર ધીર ॥

હૃદય આખું સળગી ઉઠે, જરાય ધીરજ રહે નહિ, સ્ત્રીમાં ફસાવી દઉં, પત્ની પરિવાર અને ઘરબાર ને સંસાર માટે કર્યું છે, એના ચોથા ભાગનું ભગવાન માટે કર્યું છે ? પૂછો તમારા હૃદયને, પૈસા મેળવવા માટે, બૈરાં છોકરાં માટે જેટલો સમય બગાડ્યો છે, એના ચોથા ભાગનો સમય ભગવાન માટે કાઢ્યો છે ? આખી જીંદગીનો હિસાબ કરો.. સ્ત્રી માટે, પૈસા માટે તમે કેટલા ઘાટ સંકલ્પો કર્યા છે ? અને ભગવાનના ઘાટ સંકલ્પ કેટલા કર્યા છે ? પરમાત્માનું કેટલું ચિંતવન કર્યું છે. કરો વિચાર, તમારું હૈયું શું જવાબ દે છે ?

મોક્ષભાગી જીવાત્માએ બ્રહ્મચર્ય અખંડ રાખ્યું, બ્રહ્મચર્યના પ્રતાપથી કામવાસના ઢીલી થઈ ગઈ, જેનો હાથ ભગવાન ઝાલે તેને કામદેવ કાંઈ કરી શકે નહિ, મને ખીજાઈને લોભનું બાણ માર્યું, ભલભલા લોભમાં લપટાઈ ગયા છે, એ બાણ પણ લાગ્યું નહિ, કારણ કે શૂરવીર ભક્ત છે, લોભમાં ન લોભાણો. હકનું મળે તેમાં સંતોષ માની પ્રભુનું ભજન કરે, પારકો પૈસો ઝેર જેવો માને, લોભનું બાણ ન લાગ્યું, શૂરવીર ભક્ત મનનું કહ્યું કરે નહિ.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે - માયા તો કામી, કોધી, લોભી, સ્વાર્થી અને ઢીલા પોચાને પકડે એવા કેટલાયને માયાએ પછાડ્યા છે. ચોરાસીમાં ભટકાવ્યા છે.

લયબય હુવા લાઢવા સમે, કર ઘરી કોધ કરવાળ ।

બચે ન આયો વડજમા, ઝબક અગનની ઝાળ ॥

કોધ કરવાથી મન બગડી જાય છે, મનગમતું કરવા મળે નહિ તો હૈયું બાળે, ગાળો બોલે ને બીજાને પણ હેરાન કરે.

ANGER ROTTS OUR MIND.

મન ખીજાણું જીવ ઉપર એટલે કોધનું બાણ નાખ્યું, શ્રીજીમહારાજ કહે છે, કામી, કોધી, માની અને કપટી એવા માણસ સાથે અમારે બનતું નથી, કોધ તો કસાઈ છે.

ગરમ પાણીથી હાથ દાઝે છે. ગરમ વાણીથી હૈયું દાઝે છે.

કોધ અધર્મરૂપી એક શક્તિ છે. જીવપ્રાણી માત્રને હેરાન કરે છે. ભજન થતું હોય, શાંતિ હોય, સુખ આવતું હોય અને તે વખતે જરાક કોધની જવાલા આવે તો ભજનનું તમામ સુખ નાશ પામી જાય...ચિતમાં અશાંતિ વ્યાપી જાય....કોધી માણસ દિવસને રાત બળ્યા કરે.....

મન એકદમ ખીજાણું એટલે નિદ્રાનું બાણ માર્યું. આળસનું બાણ માર્યું.

નાખી નિજમન ઉપરે, નિંદ્રા ફાંસી નેક; આળસ કટારી અંગમાં, છાની વાઈ છેક.

ગમે તેમ કરીને આળસ મૂકીને ઊંઘાડી દઈશ....કઈ રીતે તું ધ્યાન ભજન કરે છે જોઈ લઈશ....શૂરવીર આત્માને એક પણ બાણ વાગ્યું નહિ...શૂરવીર ભક્ત સાવધાન છે... જો ઢીલો પોચો ને રાંક જેવો હોય તો ફસાઈ જાય હો.

હાથમાં છે બાજી ત્યાં સુધી કરી લ્યો હરિ તો રાજી

(આત્મા) જીવ કહેશે ચાલ મંદિરે, મન કહે નથી જાવું.ખાઈ પીને સૂઈ જા.જીવ કહેશે વહેલો ઊઠી પૂજા પાઠ કર. મન કહે છે. ઠંડી પડે છે. સૂઈ જા.આવી રીતે અંતરમાં લડાઈ થયા કરે છે, પણ જો શૂરવીર હોય તો મનનું કહ્યું કરે નહિ. જેને ભગવાનને રાજી કરવા હોય. અક્ષરધામમાં જાવું હોય. તેને સવારે વહેલા ઊઠી જવું જોઈએ. વહેલા ઊઠવાથી ઘણા

ફાયદા થાય છે. નિરાંતે માનસી પૂજા થાય, નિરાંતે ગુરુમંત્રની માળા ફેરવાય. શાંતિથી પ્રદક્ષિણા અને દંડવત્ થાય, મંગળા આરતીનાં દર્શન થાય, કથા સંભળાય.

**મોહબાણ સો મરોડિયું, પરહરિ સબશું પ્રીત; નિસ્પૃહિ વ્રત પાળતાં, હૂઈ જગતમાં જીત.
ધન દારા નિજ દેહ ગેહ, પુત્ર પશુ પરિવાર; ભાગ્ય ભુવન ગણે ભાગસી, એહ નિઃસ્નેહી ઉદાર.**

મને ખીજઈને મોહનું બાણ માર્યું, ત્યાં તો આત્મા સજાગ થઈ ગયો. બધાયમાંથી પ્રીતિ તોડી નાખી...શૂરવીર ભક્ત અલમસ્ત બની કીર્તન ગાય....

મેં તો સરવે સંગાથે તોડી રે સાહેલી.... એક જગના જીવન સાથે જોડી રે સાહેલી....

સગા સંબંધી પુત્ર પરિવારમાંથી મોહ તોડી નાખ્યો.....ધન, સ્ત્રી, ઘર વિગેરે સર્વે જગતની માયા છે...અને બંધનકારી છે, એમ માને એ ખરેખર નિસ્પૃહી કહેવાય, વયનામૃતમાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે, પૂર્વ જન્મના સંબંધી અજ્ઞાને કરી વિસરાઈ ગયા છે. તેમ આ જન્મનાં સંબંધીને જ્ઞાને કરીને વિસારી દેવાં....નિસ્પૃહી વ્રત પાળતાં હુઈ જગતમાં જીત.

વૈરાગ્યને જગૃત કરવા માટે મનગંજનની કથા છે

નિઃસ્પૃહી ભક્તની કથા સાંભળો : ગામ દેવડામાં વણિક હરખશા નામે એક પરમ એકાંતિક ભક્ત રહેતા હતા. આર્થિક સ્થિતિ નબળી હતી. વ્યવહારમાં ગરીબ હતા પણ શ્રદ્ધામાં શ્રીમંત ને ઉદાર હતા. શ્રીજીમહારાજ બે પાર્ષદ સાથે વિસનગર જાય છે. રસ્તામાં દેવડા ગામ આવ્યું, હરખશા ભક્તે શ્રીજીમહારાજને જોયા ને હૈયામાં હરખ ઉભરાયો, દોડીને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા, બે હાથ જોડીને કહ્યું, “હે પ્રભુ...! બપોરની વેળા થવા આવી છે, તમે બારોબાર જાવ તે ઠીક નહિ, ભોજન જમી આરામ કરીને પછી જજો.”

શ્રીજીમહારાજે કહ્યું, અમે કહીએ તેમ કરો તો તમારે ઘેર જમવા માટે આવીએ, એક શરત, હા...મહારાજ, તમે જેમ કહેશો તેમ કરશું, શ્રીજીમહારાજે કહ્યું, તમારી આર્થિક સ્થિતિ નબળી છે...અને તમે અમારા માટે બહુ ખર્ચ કરો તે ઠીક નહિ, બાજરાના રોટલા ને દાળનું શાક બનાવો તો તમારે ઘરે આવીએ, હરખશા ભક્તે કહ્યું, ભલે મહારાજ શાક રોટલા બનાવશું...અમારા ઘેર પધારો, બે પાર્ષદોની સાથે પ્રભુ એમને ઘેર પધાર્યા. ઓસરીમાં ખાટલા ઉપર ગોદડું પાથરી દીધું, તે ઉપર શ્રીજીમહારાજ બિરાજમાન થયા. હરખશા ભક્તે ઘરમાં જઈને એમનાં પત્નીને વાત કરી, પ્રભુ માટે દાળ, રોટલા જલદી બનાવો. ઘરવાળાં ભાવિક અને શ્રદ્ધાવાળાં હતાં, તેમણે કહ્યું મહેમાન આવે ત્યારે લોક લાજે સારું સારું જમાડીએ છીએ, તો આતો સાક્ષાત્ પરમાત્મા છે, અનંત કોટી બ્રહ્માંડના રાજાધિરાજ છે, નિત્ય છપ્પનભોગ જમનારા છે, એમને દાળ રોટલા જમાડાય નહિ. પણ મહારાજે ના પાડી છે. ભલે ના પાડી છે... પ્રભુ અતિ દયાળુ છે, આગ્રહ કરજો. માની જશે..

તાંબાનું બેડું છે...તે વેંચીને રસકસ લઈ આવો, સીધું લાવી દૂધપાક ને માલપુવા બનાવ્યા...હૃદયના ઉત્સાહથી થાળ પીરસ્યો...પ્રભુ જમવા બેઠા...દૂધપાક ને માલપુવા જોતાં પ્રભુ ઊભા થઈ ગયા....અમારે જમવું નથી...તમે શરત ચૂકી ગયા છો....અમને એમ કે તમે ગરીબ છો પણ ભોજન જોતાં લાગે છે કે તમે શાહુકાર છો, પાંચસો રૂપિયા લાવો પછી જમવાનું ચાલુ કરીએ....પ્રભુની અલૌકિક લીલા છે. હવે શું કરવું...!! હરખશા ભક્ત મુંઝાઈ ગયા....ઘરમાં પાંચ પૈસા નથી તો પાંચસો રૂપિયા ક્યાંથી લાવવા, પત્ની હિંમતવાળા હતાં.

હિંમતવાળાં પત્ની ભાગ્યશાળીને ઘરે હોય છે

પત્નીએ કહ્યું ચિંતા ન કરો....આપણાં મોટાં ભાગ્ય કે પ્રભુએ સામેથી પૈસા માગ્યા....આપણું મકાન ગીરે મૂકી આવો....ને પાંચસો રૂપિયા લઈ આવો...વિચાર ન થયો કે કદાચ પાંચસો રૂપિયા નહિ ભરાય ને ઘર ખાલી કરાવશે તો ક્યાં જઈશું...પાંચસો રૂપિયા લાવીને પ્રભુના ચરણમાં મૂક્યા....પ્રભુ થાળ જમ્યા...બહુ રાજી થયા...હરખશા ભક્ત ! પાંચસો રૂપિયા લઈ અમારી સાથે ચાલો...એક રૂપિયાની ચાર મણ તુવેર દાળ મળતી હતી તે વેંચાતી લઈ તુવેરદાળનાં ગાડાં ભરાવીને કહ્યું, તમારું ઘર બહું મોટું છે તેમાં આ તુવેર સાચવી મૂકો....જરૂર પડશે ત્યારે અમે મંગાવી લેશું....સમય જતાં દુષ્કાળ પડ્યો...પૈસા દેતાં ક્યાંય અનાજ મળતું નથી.

“હરખશા ભક્તે શ્રીજીમહારાજને કહ્યું” હે ભગવાન...!! તમારી તુવેરદાળ જલદી લઈ જાઓ તો સારું,

ચોરની બહુ બીક લાગે છે, પ્રભુએ કહ્યું, એ તુવેર અમારી નથી...પણ તમારી છે, ગરીબ અને સંતોને મદદ કરજો, બાકીની વેચી નાખજો...અત્યારે ભાવ સારા ચાલે છે. આઠ રૂપિયાની એક મણ વેચાય છે...તુવેર દાળ વેચી.....હરખશા ભક્ત પૈસાદાર થઈ ગયા....પ્રથમ ઉદાર થવાની જરૂર છે.

ભગવાનને અર્થે વાપરે છે તેના ભંડાર કદી ખાલી થતા નથી ભરપુર રહે છે.

શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા હતા કે તમે શાહુકાર છો, તે વચન સત્ય થયું....ખરેખર શાહુકાર થઈ ગયા....પ્રભુની અદ્ભુત લીલા છે.

જીવ કહે છે, આ દેહ ભગવાન પરાયણ કરી રાખ્યો છે....

અશન વશન ભૂષનસે, મોહ ન પામે મન; ચહે ન પ્રભુ વિના ચિતમાં, ધન્ય નિઃસ્પૃહી જન.

અસન વશન ભૂષનમાં કોઈ પદાર્થમાં આશક્તિ નહિ...સંસારમાં રહે પણ સમજી વિચારીને રહે, જળકમળવત્ રહે. કમળને પાણીનો લેપ લાગે નહિ....જગતમાં રહેવું છે ને જગતને ભૂલવું છે....એ કેમ બનશે...સંસાર છોડીને જશો ક્યાં?...જ્યાં જશો ત્યાં સંસાર સાથે જ છે....સંસારને છોડીને જવાનું નથી, પણ સંસારને મનમાંથી કાઢી નાખવાનો છે, સંસારથી અલગ થઈ જવાનું છે. સંસારનું સંપૂર્ણ વિસ્મરણ અને પરમાત્માનું સતત સ્મરણ એજ મુક્તિ છે..

સદા ઉદાસ સંસારથી, હરિશું પ્રીત હંમેશ;

સમજણ માગી લે એવી કથા છે....ગમે તેવો ગાડીનો ડબ્બો કાટ ખાધેલો હોય છે પણ જો એન્જીન સાથે જોડાયેલો હોય તો ધારેલા લક્ષ સુધી ગાડી પહોંચાડી દેશે..પણ એર કન્ડીશન ડબ્બો હશે ને જો એન્જીન સાથે જોડાયેલો નહિ હોય તો જ્યાં હશે ત્યાં જ રખડશે...ગમે તેવો પામર જીવ હશે અને ભગવાન સાથે મજબૂત રીતે બાંધેલો હશે, હરિમાં હેત હશે...તો સંસારના દુઃખથી મુક્ત થઈ ભગવાનના અક્ષરધામમાં પહોંચી જશે. ગમે તેટલો ભણેલો હશે, મોટા મોટા સંતમાં ખોટ કાઢતો હશે, તેનું હૃદય ભગવાન સાથે જોડેલું નથી, પૂજા પાઠ, સત્સંગ, સમૈયા, ધર્મ સહિત ભક્તિ નથી, તો જમપુરીમાં ધકેલાઈ જશે.

કામબાણ સો કાઢિયું, નહિ નારીશું સ્નેહ; ચૌદલોક જે ચતુરધા, ઈચ્છ્યા ન ઉરમાં એહ.

આ દુનિયામાં ધન અને સ્ત્રી માટે અનેક મોટાં મોટાં યુધ્ધ ખેલાણાં છે, લાખોની કતલ થઈ છે, અસંખ્ય માણસો બેહાલ થયા છે...

નિષ્કુળાનંદ કહે છે....મને ખીજાઈને જીવ ઉપર કામ બાણ માર્યું...તો શૂરવીર ભક્તે કામ બાણને ઉખાડી નાખ્યું...સ્ત્રીમાં હેત જ નહિ....સ્ત્રીને નીરખીને જોવી નહિ ને યાદ કરવી નહિ...કોઈ સંકલ્પ જ નહિ...ચતુર્ધા મુક્તિની પણ ઈચ્છા નહિ...ભગવાન સિવાય ક્યાંય હેત નહિ.

બ્રહ્મચર્યના પ્રતાપથી કામ બાણા હેઠું પડ્યું

કામ બાણથી - સૂર્ય - ચંદ્ર - શિવ - બ્રહ્મા અને અનેક ઋષિમુનિઓ હણબળી ગયા છે. ધ્રૂજ ગયા છે.એવું જોરદાર બાણ પણ પ્રભુના પ્રતાપથી પાછું પાડી દીધું. મન ઉવાચ.

સ્પર્શમાં કાલા પાપ હે, જોયામાં કાલા જાત; ચિત સાબુત ચાહિયે, ક્યા વણસે કર્યે વાત.

મન કહે છે, સ્ત્રીને જોવામાં, બોલવામાં અને અડવામાં શું વાંધો છે? મન ઠગાઈ કરે છે, જીવ કહે છે મુરખના સરદાર શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ શું કામ બોલે છે. શૂરવીર જીવાત્મા કહે છે.

રે રે બેસી રાંડના, બે ખબર શું બોલ; શાસ્ત્ર વિરોધી શું લવે, તું મુરખ વણ તોલ.

ઈંદ્ર ચંદ્ર એકલશુંગી, સોભરી નારદ શિવ; આજ થકી અધિકો થયો, જો જો ભાઈયો જીવ.

હે કપટી મનવા, ઈંદ્રને પૂછી જો અહલ્યાને નીરખી તો શું દશા થઈ. ચંદ્રમાને પૂછો ગુરુની પત્નીનું હરણ કર્યું તો કેવી દશા થઈ? એકલશુંગી ને પૂછો વેશ્યાના હાથનો રસાસ્વાદ ચાખ્યો તો કેવી દશા થઈ. સૌભરી ઋષિને પૂછો માછલીનો ઘરસંસાર જોવાથી કેવી દશા થઈ. નારદજીને પૂછી આવો, અંબરીષ રાજાની દીકરીનો હાથ જોવા ગયા તો કેવી દશા થઈ. કામ વાસનાથી રાવણના કુળનું નિકંદન નીકળી ગયું. કામ એટલે મૂર્તિમાન સ્ત્રી અને લોભ એટલે મૂર્તિમાન પૈસા. કેટલાય સલવાઈ ગયા કામ, ક્રોધ અને લોભમાં. ભગવાન સાથે સાચી લગની લાગે તો કામ ક્રોધ એને

નડતા નથી.

લાજ લઈ ત્રિલોકની, નારે કાપેલ નાક; શુધ્ધ બુધ્ધ હરી સહુ તણી, વળી ચઢાવ્યા ચાક.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, નાક કપાય તો માણસ શોભે નહિ. આંગળી કપાઈ જાય, કાન કપાઈ જાય તો ચાલે પણ નાક કપાય તો શોભે નહિ, સમગ્ર શરીરની મુખ્ય શોભા નાક છે. ધનવાન કરતાં આબરૂવાન શ્રેષ્ઠ છે. આપણા જીવનની શોભા (શીલ) બ્રહ્મચર્ય વ્રત છે. આચાર અને શુભ સંસ્કાર એજ માણસનું ખરું ભૂષણ છે.

આણ સમજાવાણાં તર્ક વિતર્ક બહુ કરે

એક શિરોમણી સંત હતા, નામ છે યોગાનંદ, અખંડ ભગવદ્ સ્મરણ કરે, સતત ભક્તિ કરે છે. ભક્તિ ગુપ્ત રાખી છે, ભક્તિની જાહેરાત ન થાય, તમારા ઘરનું ધન તમે છુપાવી રાખો છો તેમ ભક્તિ છે તે અલૌકિક ધન છે, એને ગુપ્ત રાખજો. મેં આટલી માળા ફેરવી, મેં આટલી પ્રદક્ષિણા કરી, મેં આટલાં શાસ્ત્રો વાંચ્યાં, મેં આટલાં દંડવત્ કર્યાં, મેં આટલા પાઠ કર્યો....કોઈ પૂછે નહિં છતાંય જાહેરાત કર્યા કરે તે માનવીનો સ્વભાવ છે.

લોકો પુણ્યનો હિસાબ રાખે છે પણ પાપનો હિસાબ રાખતા નથી.

યોગાનંદ સ્વામીની દષ્ટિ દિવ્ય હતી. જેની દષ્ટિ દિવ્ય તેની સૃષ્ટિ દિવ્ય. સવારમાં બ્રાહ્મમૂહુર્તમાં ઊઠીને સેવા પૂજા કરે, સંધ્યા કરે, નારાયણકવચના પાઠ કરે, ભાગવત અને ગીતાજના પાઠ કરી રોજ એકવીસ હજાર ભગવાનના મહામંત્રના જપ કરે, ત્યાં સાંજ પડી જાય. સાંજે નિત્ય નિયમ પુરાં થાય. આખો દિવસ નિત્ય નિયમ ચાલે, વિચાર કરો. એનું જીવન કેવું મહાન હશે.....પછી રાત્રે એક વાર ફળાહાર કરે.

સંત પાસે એક પ્રોફેસર આવ્યા. પગે લાગીને બેઠા. સ્વામીજી તમે કયા બહુ સારી વાંચો છો. તમે કહો છો કે ભગવાનને અર્પણ કર્યા સિવાય જે જમે છે તે પાપ ખાય છે. પ્રભુને અર્પણ કર્યા વિના પાણી પીવું નહિ. તો ભગવાન ક્યાં પાણી પીએ છે ? ભગવાન જમતા નથી, પાણી પીતા નથી. તો અર્પણ કરવાની વાત, ભોગ ધરાવવાની વાતને હું માનતો નથી. એ બધું નાટક છે. ભગવાનને થાળ જમાડવાની જરૂર નથી. ભગવાન આનંદરૂપ છે. સ્વયં ભોક્તા છે. થાળ જમાડીએ તો ભોજન કેમ ઓછું થતું નથી. તેથી હું માનું છું કે ભગવાન જમતા જ નથી. તમારે સિદ્ધ કરવું પડશે કે ભગવાન જમે છે.

સંત યોગાનંદજી બોલ્યા. બહુ તર્ક વિતર્ક કરવો તે સારું નથી. યુવાનીયાએ કહ્યું. હું પ્રોફેસર સાહેબ છું, અંધશ્રદ્ધાને અમે ભણેલા સ્વીકારીએ નહિ. સંત શાંતિથી બોલ્યા...ફુલની ચાર-પાંચ વાર આપણે સુગંધ લઈએ પણ ફુલનું વજન હલકું થતું નથી. તેમ આપણે ભગવાનને સામગ્રી જમાડીએ તેમાંથી દિવ્ય શક્તિથી પ્રભુ રસ ખેંચી લે છે....પરમાત્મા રસસ્વરૂપ છે. ભગવાન રસરૂપે આરોગે છે. વિશિષ્ટ પ્રેમમાં પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ આરોગે છે. જીવણ ભક્તનો મઠનો રોટલો શ્રીજી મહારાજ પ્રત્યક્ષ આરોગ્યા છે...

પ્રભુ ધીરે ધીરે જમે છે ઉતાવળ કરવી નહિ નિરાંતે ભગવાનને જમાડવા

આપણને જમતાં ૧૦-૧૫ મિનિટ લાગે છે, ભગવાન ધીરે ધીરે આરોગે છે. ઉતાવળ કરવી નહિ. યુવાનની આંખ ઉઘડી ગઈ...સત્યવાત સમજાઈ ગઈ....તેથી નિત્ય સત્સંગ કરવા આવે. શેષ જીવન ભગવાનનું ભજન કરી સાર્થક કર્યું, આ છે સંતનો પ્રતાપ.... નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે....

કાગદ કરિણી દેખતાં, હસ્તી મરે હજાર; મૂર્તિવંતી માનિની, કેમ પોંચાડે પાર.

કાગદ કરિણી દેખતાં હસ્તી મરે હજાર...શિકારી હાથીને પકડવા જંગલમાં જાય....ખાડો ખોદે, ઝીણી ઝીણી, લાકડીયો ને ઘાસ પાથરે - હાથી સામે લાકડાની હાથણી ઉભી રાખે - હાથણીને જુવે ને હાથી દોડે ને જેવો ખાડા ઉપરથી પસાર થાય ત્યાં લાકડીયો તુટી જાય ને હાથી ખાડામાં પડી જાય....હાથણીમાં મોહમાં ફસાયો તો હાથી ખાડામાં પડે છે ને શિકારીના હાથમાં જાય છે.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે દુનિયામાં અતિ મોહ રાખશો તો માયારૂપી ખાડામાં પડશો ને કાળરૂપી શિકારીના હાથમાં જાશો ને જન્મ મરણના ફેરામાં ફરશો...દુનિયાના માયિક પદાર્થમાં અતિ મોહ ન રાખો, અતિ મોહ પરમાત્મામાં રાખજો, તો જીવનું કલ્યાણ થશે.

નર પ્રાણી પતંગ સમ, નારી દીપક ઝાળ; મોહ પામી મરત તેમ, નારી નરનો કાળ.

પતંગીયું પ્રકાશ દેખીને દોડે છે, તો છેવટે પતંગીયાનો નાશ થાય છે, તેમ આ દુનિયાની માયાવી વસ્તુ વાંસે જો આપણે રાત દિવસ દોડ્યા કરશું તો એક દિવસ આપણો નાશ થશે, પણ આપણા હાથમાં કાંઈ આવશે નહિ, પદાર્થનું કામ છે બાંધવાનું, પરમાત્માનું કામ છે છોડવાનું, પદાર્થ બાંધશે ને પરમાત્મા જીવાત્માને મુક્તિ આપશે.

વિષવેરીસમ વૈતરી, નાગણ વાઘણ નાર; ડાકણ, શાકણ દુષ્ટણી, સ્વપ્ને ન હોય વ્યવહાર. મન માયામાંથી હટી જાય તો ભગવાનમાં ચોંટી જાય. ત્યાગી હોય તેમણે અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રીનો ત્યાગ રાખવો.

લેતાં લિંબુ નામને, વદને આવે વાર;

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, લિંબુને યાદ કરે તો મોંમાં પાણી આવે. રસ આવે. તેમ સ્ત્રીને કામભાવથી જુવે તો વિકાર ઉત્પન્ન થાય છે....માટે સાવધાન રહેવું...મનને સાચવે તે સંત કહેવાય....

one who controls the mind is the saint.

મનનો વિશ્વાસ કરાય નહિ. મન જો કાબુમાં ન રાખો તો ચોરી કરાવે, પાપ કરાવે, વ્યભિચાર કરાવે, ઊંધું બોલાવે, ઝગડા કરાવે, જીવતાં નર્કમાં નાખે. જુઓ અજામિલે વિશ્વાસ કર્યો તો ભટકાઈ ગયો વેશ્યામાં. નારદજીએ વિશ્વાસ કર્યો તો માંકડાંનાં મોઢું થયું, સૌભરીને મનને કારણે ઠેકાણું ન રહ્યું, તેથી માંધાતારાજની પચાસ કન્યા પરણીને તપ ગુમાવી બેઠા. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, સદાય ચેતતા રહેવું, નહિતર ગોથું ખાવાઈ જાય....

મન કહે છે...હે જીવાત્મા ડાહ્યો થા નહિ, પ્રભુના પદ સુધી પહોંચતાં પહોંચતાં પાડી દઈશ.

લોભ લુવાંગ્યા ઝીણી અણી, લાગી સરવે શિર; દેવ દાનવ માનવ મુનિ, પાડે પંડિત પીર.

કામ થકી કરડી ઘણી, માને ન માસી માત; બહેન ફૂઈ બેરી સંગે, લોભ કરાવે ઘાત.

લોભ ભાઈ ભાઈમાં કલેશ કરાવે, લોભ બાપ દીકરામાં કલેશ કરાવે, લોભ પતિ પત્નીમાં કલેશ કરાવે, લોભ ભાઈ બહેનમાં કલેશ કરાવે, લોભને કારણે હજારો વ્યક્તિ ભૂત થયા છે. સર્પાદિક નીચ યોનીને પામ્યા છે, ભૂંડે હાલે મરે છે.

એક વાણીયો ખૂબ લોભી હતો, છળ કપટ કરી ખૂબ પૈસા ભેગા કર્યા. ગામનો અગ્રેસર હતો તેથી લોક લાજે કથા સાંભળવા જાય, બાકી કથા કીર્તનમાં ભાવ કે શ્રદ્ધા નહીં. ગરીબને ચપટી લોટ પણ આપે નહીં. સાવ નિર્દય પ્રકૃતિનો, એમની સગી બહેન ખૂબ ગરીબ હતી છતાં પણ મદદ કરે નહીં. એમના મિત્રે કહ્યું, ચાલોને કથા સાંભળવા, સંતો કથા બહુ સારી કરે છે. અંતર ટાઢું થાય છે. ઉપદેશ સાંભળી અંતરમાં આનંદ થાય છે. લોભી વણિક કથા સાંભળવા આવ્યો. કથા સાંભળ્યા પછી સંતે લોભી વાણીયાને કહ્યું, ભક્તરાજ, આજથી ત્રીજે દિવસે તમારું મૃત્યુ થશે, માટે ચેતી જજો.

ચેતવું હોય તો ચેતી જજો પરલોકનું ભાતું બાંધી લેજો

આટલું સાંભલી વાણિયો ધ્રૂજ ગયો....ઊંડા વિચારમાં ઉતરી ગયો. ગાડી, લાડી, વાડી, બંગલા, કુટુંબ પરિવાર મૂકીને જવું પડશે. મારી પાસે પંચાવન કરોડ રૂપિયા છે, મને છપ્પન કરોડ રૂપિયા ભેગા કરવાની ઈચ્છા છે, મનોરથ મારો અધૂરો રહેશે. હવે શું કરું. જમવાનું ભાવતું નથી, ઊંઘ આવતી નથી. મૃત્યુની ચિંતામાં બીમાર થઈ ગયો. સંતને ખબર પડી કે લોભી વાણિયો બીમાર છે. તેથી તેમના ઘરે કુશળતા પૂછવા આવ્યા. ભક્તરાજ જય સ્વામિનારાયણ, કેમ છો? સ્વામીજી શું વાત કરું, ચિંતાનો કોઈ પાર નથી, તમે કાંઈક રસ્તો બતાવો તો સારું. સંતે કહ્યું સ્વર્ગલોકમાં સીવવા માટે સોય મળતી નથી સોય સાથે લેતા જજો.

રડતાં રડતાં વણિક બોલ્યો, મારું શરીર બાળીને ભસ્મ કરી દેશે તો સોય કઈ રીતે લઈ જઈ શકાય. સંતે કહ્યું, તમારા પંચાવન કરોડ રૂપિયાની ગાંસડી બાંધીને લઈ જાવ તેની સાથે એક સોય લઈ જજો...વણીક સમજી ગયો. વાત સાચી છે. સંતે કહ્યું. એકલા આવ્યા ને એકલા જવાનું છે...કાંઈ સાથે લઈને આવ્યા નથી ને કાંઈ લઈ જવાના નથી. ફક્ત દાન, પુન્ય, જપ, તપ, ભજન, ભક્તિ, પરોપકાર અને ભક્તિ કરી હશે તે સાથે ચાલશે...વાણિયો સજાગ થઈ ગયો. સંતે કહ્યું તમને સાવધાન કરવા માટે મેં વાત કરી હતી બાકી ડરવા જેવું નથી, વાણિયાને મૃત્યુની ચિંતા મટી ગઈ તેથી સાજો થઈ ગયો. મૃત્યુનો ભય ભલભલાને રડાવે છે. વૈરાગ્ય આવી ગયો. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ઉપદેશાત્મક કીર્તન ગાય છે....

પ્રથમ વૈરાગ્ય જેને પ્રગટે, તજે સકળ સંસારજી;
રાજસાજ સખ સંપત્તિ, મેલે માલ ભંડાર. પ્રથમ...
અસલ વસન ભૂષણ શય્યા, એથી ઉતારે મનજી;
અંતર વૈરાગ્ય જેને ઉપજે, તજી ભુવન ઈચ્છે વનજી..પ્રથમ.

એક કરોડ રૂપિયા કુટુંબ પરિવાર માટે રાખ્યા અને ચોપન કરોડ રૂપિયા ધર્મને અર્થે વાપર્યા, દેવાલય, વિદ્યાલય, જલાશય, ધર્મશાળામાં ખૂબ દાન આપ્યાં. સંતને ગરીબને ગાયોને અતિથિ, તીર્થવાસી અને બ્રાહ્મણોને ખૂબ જમાડી તૃપ્ત કર્યાં, છૂટે હાથે દાન આપ્યાં, ઈંદ્રનું ઈંદ્રાસન ડોલવા લાગ્યું. આટલું બધું દાન કરનાર કદાચ મારું ઈંદ્રાસન લઈ લેશે તો, ઈંદ્રરાજ ભગવાન પાસે આવ્યા. પ્રભુ તમે કાંઈક કરો. મારું ઈંદ્રાસન લઈ લેશે. ભગવાને કહ્યું : તમે ચિંતા ન કરો ! હું તે બાબત બરાબર ગોઠવી દઈશ....

વાણિયા તરફથી દરરોજ બ્રહ્મ ભોજન ચાલુ છે અનેક બ્રાહ્મણો ભરપેટ જમી આશીર્વાદ આપે છે, ભગવાન અને અર્જુન બ્રાહ્મણના રૂપમાં ત્યાં ભોજન જમવા પધાર્યા, ભગવાને વાણિયાને પ્રસાદ આપ્યો. પ્રસાદ જમતાં વાણિયાની બુધ્ધિ પવિત્ર થઈ, શ્વેત તેજના પ્રકાશ મધ્યે પરમાત્માનાં દર્શન થયાં. પીળું પિતાંબર માથે મુગુટ, વૈજયન્તી માળા, ચળકતા ચીકણા કાળાવાળ, સ્મિત હાસ્ય મુખારવિંદ, વણિકે બે હાથ જોડી પ્રણામ કર્યાં. ધન્ય હો મહાપ્રભુ તમે મારું જીવન સફળ કર્યું. ભગવાને કહ્યું મારા સ્વરૂપનું અખંડ ચિંતવન કરજો. આટલું કહી પ્રભુ અદ્રશ્ય થઈ ગયા. પ્રભુનું ભજન કરી અંતે ઉત્તમગતિને પામ્યા. આ છે સંતસમાગમનો પ્રતાપ.. જીવ કહે છે...

લોભ મૂર્ત દ્રવ્ય લેખિયે, એહમાં અનંત વિકાર;

કૂટ કપટ છળ હિંસા, કરે અનર્થ નરનાર.

લોભે કેટલાયને પકડી લીધા...નંદ રાજા જેવાનું મૃત્યુ કર્યું. લોભે કરીને પાંડવો અને કૌરવો મરણ પામ્યા, લોભે કરીને કેટલાય રાજાએ યુધ્ધ કર્યાં ને કમોતે મરી ગયા. લોભી માણસ મનમાન્યાં પાપ કરે છે.... મન કહે છે...

દામ વિના દુઃખી સર્વે, દામ કરે બહુ કામ; દોષ કાહા હૈ દામ મેં, નિજમન લે તું નામ.

રામતણું કરી રાખીયે, અશન વરણ ઘરનાર; ઘણી ન થાયે ધનના, તો બાધ નહિ લગાર.

દામ વિના સર્વે દુઃખી છે, પૈસા ન હોય તો માણસ દુઃખી થાય છે. જે કાંઈ થાય છે તે પૈસાથી જ થાય છે. પૈસાથી જ માણસના ભાવ પૂછાય છે. ઘણા માણસોને પૈસામાં બહુ આસક્તિ હોય છે. લાખોપતિને કરોડપતિ થાવું છે, કરોડપતિને અબજોપતિ થાવું છે...મન કહે છે ધન દોલત ને નાર જે કાંઈ છે તે બધું ભગવાનનું કરી રાખીએ, આપણું કરીને ક્યાં રાખવું છે. એમાં શું વાંધો છે ? દીકરા કેના ? તો કહે ભગવાનના, મકાન કોનું ? તો કહે ભગવાનનું, વાડી કોની, તો કહે ભગવાનની, સંતે કહ્યું : ચાર પાંચ મકાન છે, એક મકાન ભગવાન માટે મંદિરમાં આપો. તો એમ કહેશે એમ મકાન અપાય નહિ. કહેવું સહેલું છે પણ એ પ્રમાણે કરવું કઠણ કામ છે.

ભગવાનના નામથી રાખતા હોય તેની સ્થિતિ અને સમજણ જુદી હોય. આપણા સંપ્રદાયમાં એવા ઘણા ભક્તો થયા છે ને વર્તમાન કાળમાં પણ છે. ગઢપુરના દાદા ખાયરે સર્વસ્વ મિલકત ભગવાન સ્વામિનારાયણને સોંપી દીધી. જીવ કહે છે,

મ બોલ્ય એવું મનવા, વણવિચારે વાત; એવું મુખ તે ઓચરે, જેને ઘટમાં ઘાત.

લોભીના હાથે કાંઈ પુણ્ય થાય નહિ, લોભીનું દ્રવ્ય કુમાર્ગે જાય છે. લોભ શાંતિ લેવા દેતો નથી, રામાનંદ સ્વામીએ પુતળીબાઈને પાસો સાચવવા આપ્યો હતો, પણ લોભને કારણે ખોટું બોલ્યાં અને સોનું પાછું આપ્યું નહિ. પુતળીબાઈ રોફથી બોલ્યાં, રામાનંદ સ્વામી તમે ભૂલી ગયા છો તમારા ઘણા શિષ્યો છે. કોઈ બીજાને સાચવવા આપ્યો હશે. મને નથી આપ્યો. ખોટું બોલી ગયાં તો કેવી હાલત થઈ, નર્કકુંડમાં ડૂબકી ખાવી પડી. અને જમદૂતનો માર ખાવો પડ્યો. લોભ જમદૂતના જોડા ખવડાવે, માટે સાવધાન રહેવું. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ત્યાગીવર્ગને ચેતવણી આપે છે.

પ્રસાદી પ્રભુ તણી, ધન કંચન દઈ ઘાત; ત્યાગી લેવાને તકે, તો બીજાની સઈ વાત.

પ્રસાદીનો લોભ રાખી કલેશ કરવો નહિ. જીવ મનને સમજાવે છે. પણ મન સમજતું નથી. જીદ કરે છે. ઘણાં માણસોનો જીદી સ્વભાવ હોય છે...સમજાવ્યા સમજે નહિ...વાતને પકડી રાખે, તીખો ક્રોધ તરવાર સમ, વેણ નેણમાં

વાટ, નિર્માની એક નર વીતી, ઘડી ન જાલે ઘાટ, શાસ્ત્રો કહે છે. નમ્રતાથી પતે તો ઉગ્રતા લાવશો નહિ. આ જગતની અંદર સંસાર જંગલમાં જીવ અનાદિકાળથી રખડે છે, એનો અંત આવતો નથી. માનવ ભાન ભૂલ્યો છે, એ વિચારતો નથી કે હું ક્યાં હતો ને ક્યાં જઈ રહ્યો છું. ત્યાં રસ્તામાં તેને છ ચોર મળે છે. છ ચોર ક્યાં? પંચવિષય અને છઠ્ઠું મન. મન ચોર છે? આત્માનું વિવેકરૂપી ધન લૂંટી લે છે. સ્ત્રી બહુ સુંદર છે, પુરુષ બહુ સુંદર છે, એમ સમજાવી સંસારમાં ફસાવી રાખે છે.

ક્રોધ કરવાલ કાહા કરે, નિરગામી નિજમન; હસી નમાવે શિશને, પિયુ હોય પ્રસન્ન.

જે મનુષ્યનો નિર્માની સ્વભાવ છે, હસમુખો આનંદિત સ્વભાવ છે, તેને ક્રોધ શું કરી છે, જે સર્વેને શીશ નમાવતા રહે છે, તેને કોઈ દિવસ મુશ્કેલી નડતી નથી. સ્વભાવ સુધરવાની વાત નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કરે છે.

ક્રોધ કરના હો તો અપને અવગુણ પર ક્રોધ કીજીયે

વચનામૃતમાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે, કુશાગ્રબુધ્ધિવાળો કોણ છે? જે પોતાના કલ્યાણને અર્થે જતન કરે છે તેની થોડી બુધ્ધિ છે તે પણ કુશાગ્ર બુધ્ધિવાળો છે તે વિના સર્વે મૂર્ખ છે. શરીરને મજબૂત બનાવવા માટે ભોજનની જરૂર છે, મનને મજબૂત બનાવવા માટે ભક્તિની જરૂર છે.

નાવે નિંદ્રા નયણે, શૂળી પર કોય સોય; મિટે દેખે મોતને, હાય મૂવો એમ હોય.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી દૃષ્ટાંત આપે છે, કોઈ ગુન્હેગારને શૂળીપર ચડાવ્યો હોય. તો ઊંઘ આવે? ન આવે કારણકે એ સમજે છે કે આ ઘડીમાં મારે મરી જાવું છે, જગતથી ઉદાસ થઈ જાય છે. જીવ પ્રાણી માત્રની વાંસે કાળ ફરે છે. મૃત્યુને નજર સામે રાખે તો નાશવંત સુખમાં બંધાઈ જાય નહિ. હું ઘડીકનો મહેમાન છું. ભગવાનનું ભજન કરી લઉં.

સદા સ્મરણ શ્યામનું, આળસ ઉંઘ નિવાર; બાલે જક્તશું બાવરું, હરિ ભજવે હુંશિયાર.

વૈરાગ્ય જો અંતરમાં વસી જાય તો માયાથી મુક્ત થવાય. જગતની બાબતમાં ખાસ ધ્યાન આપે નહિ. પણ હરિ ભજવામાં હોશિયાર હોય. જડભરતજીને વૈરાગ્ય અંતરમાં વસી ગયો તો ગાંડાની જેમ વર્તીને જગતની માયાથી છૂટા થઈ ગયા. આત્મજ્ઞાનીને જગતની ચર્ચામાં કંટાળો આવે. દેહાભિમાનીને જગતના ગામ ગપાટામાં મજા આવે, આત્મજ્ઞાનીનું મન ભગવાનની મૂર્તિમાં રમ્યા કરે, દેહાભિમાનીનું મન માયામાં રમ્યા કરે.

જીવ મનને સમજાવે છે, પણ મન સમજતું નથી. મન અને જીવની લડાઈ બરાબર જામી છે, આંતરિક દોષની સામે લડવું છે તે કામ સહેલું નથી, બેયની સેના તૈયાર થઈ છે. બેય જણા બરાબર ખેલે છે- નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે.

બેઉ જોર બરાબરી, રોપ્યાં રણમાં પાય; લડે ભડે કોઈ લડથડે, દોનું ખેલે હાય.

વડચડ વેડ વખાણિયે, ખડખડ હુવો જે ખેદ; દડવડ આપે દો જણા, અડવડ હુવો ઉમેદ.

શૂરવીર ભક્તનો જીવાત્મા મનનો દાબ્યો દબાય તેમ નથી. મનની સામે ચડે છે. ભયંકર શબ્દ થવા લાગ્યા. ટણણ ટંકાર થયો. બાણ અરસપરસ ચાલુ થયાં. ગરર કરતા ગોળા. તરર બોલે તુર. ઘરરર કરતાં નગારાં વાગવા લાગ્યાં. મન ધ્રૂજ ગયું. જીવાત્માએ જોરદાર હાકલ મારી. આવી જા મારી સામે તારા ભૂકા કરી નાખું. મનની ફોજ જે છે. કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, આશા વિગેરે. ફડડડ કરતી ફોજ ભાગી ગઈ.

મન હારી ગયું ને જીવ જીતી ગયો

મુમુક્ષુ જ્યારે ખરેખરો શૂરો થાય ભગવાન અને સંતોની સહાય લે - પરમાત્માની પ્રાર્થના કરે, સંતોના વચનને હૈયામાં ધારે તો મન હારી જાય અને જીવ જીતી જાય. સંતોની સહાય લ્યો.

પડતો મન પોકારિયો, નિજમન સુણિયે નાથ; જો જે મા મારે જીવથી, આવ્યો હું શરણું અનાથ.

કાંયેક કરુણા કીજીયે, દીજીયે જીવિત દાન; અનાથ ઉપર એવડી, ન ઘટે નાથ નિદાન.

મન લાચાર બની ગયું. મન હારી ગયું. શરણે આવ્યું, તમે જીત્યાને હું હાર્યો. તમારે શરણે આવ્યો છું, કરુણા કરીને મને જીવિત દાન આપો, તમે જેમ કહેશો તેમ કરીશ, દાસનો દાસ થઈને રહીશ. પણ આહું અવળું દોડીશ નહીં. પણ ધ્યાન રાખજો. મન એવું ખરાબ છે. જો વિશ્વાસ કરો તો ગોથું ખાઈ જાવ. મન ભેગા ભળી જાવ તો માર ખવડાવે. મનને એમ છે કે કરોડ જન્મ સુધી ભગવાનના ધામમાં જાય નહિ એવો માયામાં ધૂંચવી નાખીશ. મોટા મોટા ઋષિમુનિ પણ ધર્મમાર્ગથી વિચલિત થઈ ગયા છે. માટે સારા વિચાર કરવાથી મન પવિત્ર થાય છે...

Positive thinking purifies the mind.

જીવાત્મા શૂરવીર થાય. અંતરના ઊંડાણમાંથી પ્રાર્થના કરે. બે આંખમાં આંસુ વહેતાં જાય, અને ભગવાનને કહે, હે પ્રભુ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ હું જન્મો જન્મથી અપરાધી છું.

**અપરાધી હું જન્મો જન્મનો, રસ્તો કાંઈક બતાવો રે;
સુંદર શ્રી ઘનશ્યામ મારા, મન મંદિરમાં આવો રે....**

સંતના પગ પકડી લે અને નિર્માની થઈને કહે , હે ગુરુદેવ. હું ગમે એવા આંચકા મારું. તો પણ મારું બાંવડું મૂકતા નહિ. મારી ભૂલ થાય તો મને ટકોરજો. હું માહું નહિ લગાડું. તમે કહેશો તેમ કરીશ. જીવની આગળ મન નરમ થયું છે. જીવ કહે છે, હે મનવા તું ગમે તેવા કાલાવાલા કરીશ પણ મને તારો વિશ્વાસ આવે નહિ.

**નિજમન કહે આવે નહિ, પ્રતીત તોરી પતલેવ;
આજ રહે આખી અણીયે, તો કાલ્ય અખેલાં ખેલ.**

આજે તું સારા વિચાર કરે છે પણ પાછું તું તરત છટકી જઈશ. ત્યારે તું ફાવે તેવા ગંદા વિચાર કરીશ. આજે તું નમ્ર બન્યું છે, કાલે તું ઉગ્ર બની જઈશ.

**જે પાણી ડૂબાડે છે તે જ પાણી તારે છે જે અગ્નિ દગ્ગાડે છે તે જ ઠંડી ઊડાડે છે
જે મન મુંઝાવે છે તે જ મન મુક્તિ અપાવે છે**

એનો ઉપયોગ કરતાં આવડવો જોઈએ, માયાની ચીકાશ બહુ ચીકણી છે. પણ વચ્ચે જો ભગવાનના સ્નેહની ચીકાશ આવી જાય તો આપણને માયાની ચિકાસ નડે નહિ. ભગવાનને ઓળખવા ભારે કઠણ કામ છે.

ભાલ પ્રદેશના ધોળકા પાસે એક બળોલ ગામ છે, ત્યાં ચારણ કુળમાં દેવીદાનનો જન્મ થયો. દેવીદાને બાળપણથી મંદિરે જવું, શ્રીજી ભજન કરવું, આવી બાબત બહુ ગમતી, રમત-ગમત ગમતી નહિ. ગામમાં સંકળેશ્વર મહાદેવનું મંદિર હતું, તેની સેવા પૂજા દેવીદાનના પિતા જીજ્ઞાસ કરતા. એક દિવસ પિતાને બહાર ગામ જવાનું થયું, પુત્ર દેવીદાનની પાંચ વર્ષની ઉંમર છે, પુત્રને કહ્યું બેટા, મહાદેવજીની પૂજા તારે કરવાની છે. હું એક મહિના પછી આવીશ. ત્યાં સુધી ભાવપૂર્વક પૂજા કરીશ તો મહાદેવજી રાજી થશે.

દેવીદાન બીલીપત્ર ચડાવે, દૂધ અને જળથી અભિષેક કરે. કાલીઘેલી ભાષામાં કીર્તન ભજન ગાય, આરતી ઉતારે, શ્રદ્ધાપૂર્વક પૂજા કરે. મહાદેવજી પ્રસન્ન થયા, પ્રત્યક્ષ દર્શન આપ્યાં. બેટા દેવીદાન તેં મારી શ્રદ્ધાથી સેવા કરી છે, તને વચન આપું છું કે તને શ્રી પુરુષોત્તમ નારાયણનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થશે. સામે ચાલીને તમારા ગામમાં આવશે. દેવીદાને કહ્યું, હું ભગવાનને કેમ ઓળકી શકું? મહાદેવજીએ કહ્યું, જેની જીભ કોણીએ અડે, તે ભગવાન હોય. એ વાત યાદ રાખજે. માણસની જીભ કોણીએ અડી શકે ?

દેવીદાનને પ્રગટ ભગવાનને મળવાની ઝંખના જાગી, વર્ષો વીતી ગયાં. પ્રગટ પ્રભુ મિલનનો દિવસ નજીક આવ્યો, જેતલપુરનો યજ્ઞ પૂર્ણ કરી શ્રીજીમહારાજ સંતો ભક્તોની સાથે ગામ બળોલ પધાર્યા. આખું ગામ એકત્ર થયું. શ્રીજીમહારાજ રૈયા ખટાણાને ત્યાં બિરાજમાન થયા છે. રૈયા ખટાણાએ થુલી અને દૂધની ત્રાંસળી ભરીને શ્રીજીમહારાજને અર્પણ કરી. ભરસભામાં પ્રભુ થુલી અને દૂધ પીવે છે, શ્રીજી મહારાજે કહ્યું ચાલો ઘરની બહાર જઈએ ત્યાં થુલી અને દૂધ પીવાની મજા આવશે. ગાડા ઉપર બેસીને દૂધ ને થુલી જમે છે.

કોણીએ દૂધના રેલા જાય. તે જીભથી ચાટતા જાય. આ જોઈને દેવીદાન ગઢવી સજાગ થઈ ગયા. આ કોઈ સાધારણ મનુષ્ય નથી, પણ ખપે જગતના નાથ. ભગવાન છે. ગામના માણસોને તર્ક થયો. આને ભગવાન કહેવાય ? ખાતા નથી આવડતું, ગાંડાની જેમ રેલા ચાટે છે. ગામના માણસો ઘરે જતા રહ્યા. ભગવાને ફક્ત દેવીદાનને માટે આવી લીલા કરી. દેવીદાન શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન પાસે આવ્યા, હે પ્રભુ ! હું તમારી સાથે ચાલીશ. પ્રભુએ કહ્યું, તમે કોણ છો ? ક્યાંના રહીશ છો ? હું જીજ્ઞાસ રત્નુનો દીકરો છું, મૂળીમાં મારું મોસાળ છે. મારું નામ દેવીદાન ગઢવી. પ્રભુએ કહ્યું, તમારી ને અમારી જૂની ઓળખાણ છે, ચાલો અમારી સાથે, સમય જતાં દેવીદાનને ભાગવતી દિક્ષા આપી નામ રાખ્યું દેવાનંદ સ્વામી. ભગવાન ઓળખાઈ જાય તો કામ થઈ જાય. જીવ કહે છે :-

હે મન, ગરજ હોય ત્યારે તું મીઠી મીઠી વાતો કરે છે, નમ્ર બની જાય છે, ગરજ મટે ત્યારે તોફાન કરીશ.

જગતમાં પણ એવુંજ ચાલે છે. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી દષ્ટાંત આપે છે.

ઝીણોય કણિકો ઝેરનો, કરે કાયાનો નાશ; વ્યાલ વેરી વહનિ, એ છોટે વડી વણાશ.

હોય ન હેતુ કોયના, મન ભોરંગ વિત્ત વાધ; વળતાં જેથી વિચારીયે, દેહનો કીજે ત્યાગ.

ઘણું બધું દૂધ હોય, અને તેમાં એક બે ટીપાં ઝેરનાં પડી જાય તો તે દૂધ ઝેર બની જાય છે. પછી જે પીવે તેના પ્રાણ જાય. એટલે સર્પ, સર્પનો વિશ્વાસ કરાય નહી. દૂધ પીવડાવનારને જ કરડે. તેમ કૃતઘ્ની માણસનો વિશ્વાસ કરાય નહિ. ભલાઈ કરી હોય તેને જ ભાલા મારે. રોગને સામાન્ય માનવો નહિ, ઉગતાં ડાંભવો જોઈએ, દવા કરવી જોઈએ. વહનિ એટલે અગ્નિ, તેને પણ નાનો સમજવો નહિ, તણખા જેટલા અડે તેટલું નુકશાન કરી નાખે, સર્પનું બચ્ચું નાનું હોય પણ જો ડંસ મારે તો કાયાનો નાશ કરે છે.

જેના ઉપર ટોકનાર ન હોય તેનાં ભાગ્ય ફૂટ્યાં જાણવાં

જેના ઉપર ટોકનાર હોય તેનાં ભાગ્ય જાગ્યાં જાણવાં.

બને ન કહિયે બેઉને, ત્યાગી રાગી તાય; એક ચહાય અરણ્યને, દૂજો શહેર સરાય. મન રાગી છે ને જીવ ત્યાગી છે. શૂરવીર ભક્તાત્માને દેહ દમવો ને તમામ ઈન્દ્રિયોને ભગવાનમાં જોડી રાખવાનો ઉમંગ હોય, અને મનને જગતની માયામાં રચ્યા પચ્યા રાખવાનો ઉમંગ હોય, ત્યાગી અને રાગીના વિચારો જુદા હોય છે. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, મહિમાએ સહિત ભક્તિ કરવી. તો મન જીતવાનું બળ આવશે.

એક વખત અદ્ભુતાનંદ સ્વામી સંતોના મંડળ સહિત બોટાદ પધાર્યા. હમીરખાયરના દરબારમાં ઉતારો કર્યો. સંતો વહેલી સવારે ઊઠી સ્નાન કરી પૂજા કરે છે. પૂજા કરી શ્રીજીમહારાજનું પ્રસાદીનું વસ્ત્ર હાલું તેને ભાવથી આંખે આડાડી માથે ચડાવીને છાતીએ સ્પર્શ કર્યો. દરરોજ આ રીતે કરે. હમીરખાયર સંતોને પગે લાગી બાજુમાં બેઠા છે. આ દશ્ય જોઈને હમીરખાયરે કહ્યું, સ્વામી આ શું કરો છો? સ્વામીએ સરસ જવાબ આપ્યો. આ શ્રીજીમહારાજની પ્રસાદીનું વસ્ત્ર છે, મારા માટે જીવન પ્રાણ વસ્તુ છે.

અદ્ભુતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું, હમીરખાયર તમે ભાગ્યશાળી છો તમને શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન - સ્પર્શનો યોગ થયેલ છે. પણ અમારે દેશ-વિદેશ સત્સંગ પ્રચાર માટે જવું પડે - આજ્ઞા સિવાય પ્રભુનાં દર્શન થાય નહિ. તેથી આ સાક્ષાત્ ભગવાનના સંબંધને પામેલું નિર્ગુણભાવને પામેલા વસ્ત્રનો ટૂકડો છે, તેનો સ્પર્શ કરી. સાક્ષાત્ શ્રીજીમહારાજને ભેટું છું, એવી ભાવનાથી આનંદ અનુભવું છું.

આવો મહિમા જોઈ હમીરખાયરની આંખ ઉઘડી ગઈ. શ્રીજીમહારાજ વારંવાર મારા દરબારમાં પધારે છે પણ મને જેમ છે તેમ મહિમા સમજાયો નથી. હું શ્રીજીમહારાજને મહાપુરુષ તરીકે માનું છું પણ સાક્ષાત્ ભગવાન તરીકે માનતો નથી. મારા દરબારમાં શ્રીજીમહારાજ પધારે ત્યારે હું દંડવત્ કરી ચરણ સ્પર્શ કરતો નથી, પૂજા કરી આરતી ઉતારતો નથી, મારા ઘરમાં ગાદલાં-ગોદડાં, વાસણ વિગેરે ઘણી બધી વસ્તુઓ પ્રસાદીની છે, ગાદી-તકિયા ઉપર ઘણી વખત શ્રી હરિ વિરાજીત થયા છે. મને તેનો મહિમા નથી, મહિમા વિનાની ભક્તિ મીઠા (નીમક) વિનાના ભોજન જેવી, સુગંધ વિનાના ફૂલ જેવી અને પાણી વિનાના સરોવર જેવી છે.

ભગવાન સાથે જ રહેતા હોય તો પણ ભગવાન ઓળખાતા નથી. થોડા સમય પછી શ્રીજીમહારાજ સંતો ભક્તોની સાથે હમીરખાયરના દરબારમાં પધાર્યા, હમીરખાયર દોડીને ધૂળમાં દંડવત કરે છે. શ્રીજીમહારાજે કહ્યું, હમીરખાયર... રાખો....રાખો...અમે ક્યાં ભગવાન છીએ?....

તમે દંડવત કરો તે નવિન વાત કહેવાય

હમીરખાયરે કહ્યું, પ્રભુ ! આપ તો અનંત કોટી બ્રહ્માંડના નાથ છો. આપની સાચી ઓળખાણ મને થઈ ગઈ છે. હવે હું ભૂલો નહિ પડું. આજથી હું તમારે ચરણે ને શરણે આવ્યો છું. દંડવત્ કરતા જાય ને બોલતા જાય છે. સહજાનંદ શરણં મમ, સહજાનંદ શરણં મમ, શ્રીજીમહારાજે કહ્યું, તમને આવો પરિપક્વ નિશ્ચય કોણે કરાવ્યો? પ્રભુ મને અદ્ભુતાનંદ સ્વામીએ નિશ્ચય કરાવ્યો છે. શ્રીજીમહારાજ હમીરખાયરને બાથમાં લઈ ભેટી રાજીપો વ્યક્ત કરતાં કહ્યું :

અદ્ભુતાનંદ સ્વામીએ અદ્ભૂત કામ કર્યું છે

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, બહારનો સંસાર ભક્તિમાં વિદ્યન કરતો નથી, પણ જો સંસાર મનમાં ધૂસી જાય.

અને રાત દિવસ પૈસા તથા પરિવારના જ વિચાર કર્યા કરે તો જરૂર ભક્તિમાં વિઘ્ન થાય છે. મનમાંથી સંસાર સંબંધી માયાને કાઢી નાખો તો મન ભક્તિમાં રહેશે.

તુજ મુજના તાનને, વર્ણવી કહું વિવેક; છેટું જમી અસમાનનું, દેહિ ન મળે એક.

જીવ કહે છે, હે મન ! તારું ને મારું બહુ છેટું છે, જમીન આસમાનનો ફેર છે. જગતની અંદર માયા છે તે સૌને નચાવે છે. હે મન તું બહુ કપટી છે, કપટી માણસ તિલક ચાંદલો કરીને આવ્યો હોય આપણને એમ થાય કે સત્સંગી છે પણ ખબર ન પડે કેવો હોય.

ઇંદ મોતીદામની ચાલ :-

ભજે મન ભાવ સદા ભવભોગ, રચે નહિ રંચ ગણે નિજ રોગ;

ખુશી મન ખૂબ ખટ રસ ખાન, તૂટે ન કદી નિજતા પરતાન.

જીવ મનને કહે છે, તું ભાવથી સદા ભગવાનનું ભજન કરીશ તો ભવના ફેરા ટળી જશે. ભક્તિ કર્યા સિવાય મુક્તિ નથી. માળા લઈને ભજન કરીએ છીએ પણ દેહ મંદિરમાં હોય, કથા સાંભળતા હોય અને મન ચારેદિશે ફરતું હોય, ગામમાં આંટા મારે, માળા છે તે ભગવાન ભજવાનું સાધન છે. તેને જ્યાં ત્યાં ફેંકાય નહિ.

વચનામૃતમાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે. ઉતાવળે લહરકે માળા ફેરવવી નહિ, મણકે મણકે પ્રભુનું નામ લેવું. સ્વામિનારાયણ....સ્વામિનારાયણ.... માળા કેટલી ફેરવો છો તે મહત્વની નથી. માળા ફેરવતાં કેટલી વૃત્તિ ભગવાનમાં રહી છે તે મહત્વનું છે. કેટલી કથા સાંભળી તે મહત્વની નથી, કથા સાંભળી કેટલી કથા જીવનમાં ઉતારી, વર્તનમાં કેટલો સુધારો થયો તે મહત્વનું છે. કેટલું જીવ્યા તે મહત્વનું નથી. પણ કેવું જીવ્યા તે મહત્વનું છે. ઘણા માણસો સો વરસ સુધી જીવ્યા હોય, પણ એના જીવનથી કોઈને સુખ થયું કે દુઃખ થયું, બધાને ત્રાસ આપ્યો હતો. તો એ લાંબુ જીવ્યા તો પણ શું કામનું.

જપ કરવામાં ગપ ન ચાલે

ભગવાનને મૂકીને માયાને પકડશો તો અંતે બળતરા સાથે ઉપાધિ વધશે. પોકે પોકે રોવાનો વારો આવશે, માટે ચેતીજીવ અને પ્રભુ ભક્તિમાં લાગી જાવ.

ઈચ્છે મન અંબર સુંદર અંગ; અજાણે એનિ જન કરે ઉમંગ.

મનને સુંદર વસ્ત્ર પહેરવા જોઈએ, જીવને જેવાં હોય તેવાં ચાલે, મન મલિન સંકલ્પો કર્યા કરે, જીવ ભગવાન ભજવાના પવિત્ર સંકલ્પ કરે, મનને માયાનું વિષય સુખ જોઈએ જીવ વિષય સુખથી ઉદાસ રહે.

સદા મન સુખ સરાયે સંસાર; ઈચ્છે નહિ નિજ ગણે જો અસાર.

દેખે મન સજ્જન દુર્જન હોય; સદા સમભાવ ધરે નિજ સોય.

“મન બહુ જ લુચ્ચું છે, એમાં જીવનો કાંઈ વાંક નથી. આત્મા બધા પરમ એકાંતિક છે, આત્મા બિચારો નિર્દોષ છે. ભગવાનના ધામમાં જાય એવા છે. મુક્ત થાય એવા છે પણ વાંક માત્ર મનનો છે. મન કહે એમ કરે તો વાસનામાં ફસાવી દે...”

ભજે નહિ મન કેદિ ભગવાન, ઘરે નિત્ય નિજ ઘાણીનું ધ્યાન;

મન ભજનમાં ભંગાણ પાડે છે, મન બધુંજ કરાવે, મન ન બોલવાનું બોલાવડાવે, મન ન સાંભળવાનું સાંભળાવે, મન ન ખાવાનું ખવડાવે. મન પાપ કરાવે. મન એક વાત ન કરાવે શું ? એક પ્રભુનાં ભજન ભક્તિ કરવા ન દે...

રખે મન ઈન્દ્રિય દેહ શું રત; અતિ નિજ એહને જાણે અસત્ય.

ક્યારેક મન સિંહ જેવું થઈ જાય. આવો તમોને ખબર પાડી દઉં. અને ક્યારેક બકરી જેવું નમાલું બની જાય છે. આવું ફેરફારવાળું મન છે. ઓચિંતું દગો દે છે.

મનવા તું તો મશકરો, તુજ કપટ ન કળે કોય; હેતુ થઈ તું હેત કરે, પણ ક્યાંક કપટ તો હોય.

જ્ઞાની થઈ તું જ્ઞાન કરે, ધ્યાની થઈ ઘરે ધ્યાન; ત્યાગી થઈ તું ત્યાગ કરે, તું રઝવાળે રાન.

જીવાત્મા કહે છે, હે મનવા, તું તો મશકરો ને દગાબાજ છે, યોગ્ય અયોગ્ય જોયા વગર મશકરી કરે છે. હિતકારી થઈ તું હેત કરે પણ અંતરમાં કપટ છે. ધ્યાની થઈ તું ધ્યાન કરે પણ માનસી પૂજા કરે ત્યારે ક્યારેક આંખ ખોલી

બગલાની જેમ જોયા કરે છે. ધ્યાન કરતી વખતે પણ મન સ્થિર થતું નથી. ઉપરથી ત્યાગ દેખાય છે, ભીતરમાં ભડકા થાય છે. ભીતરના ભડકાને શાંત કરવા હોય તો સત્યનો માર્ગ પકડો.

પગાર શું આપો છો ?

નડીયાદમાં સ્વામિનારાયણ ભગવાન પધાર્યા. ત્યાં બિશપ હેબર મલ્યા, શ્રીજી મહારાજની સાથે કાઠી દરબારો હતા. તેઓ ગરાસદાર હોવાથી દરેક પાસે ઘોડા હતા. બિશપ હેબરને આ જોઈને વિચાર આવ્યો - સ્વામિનારાયણની સાથે આટલા સારા ને તેજસ્વી માણસો ધર્મપ્રચાર માટે ફરે છે, તો એમને કેટલો પગાર આપતા હશે. કારણકે લગભગ લોકો પગારથી ધર્મ પ્રચાર કરતા હશે.

શ્રીજીમહારાજને પૂછ્યું : તમારા સાથે કાયમ સારા સારા યુવાન કાઠી દરબારો હોય છે. તેને તમે પગારમાં શું આપો છો ? શ્રીજીમહારાજે કહ્યું તમે કાઠીને પૂછો તે જવાબ આપશે ! ત્યારે કોઈક દરબારે કહ્યું, મને પાંચ હજાર રૂપિયા પગાર આપે છે, કોઈ કહે ચાર હજાર. કોઈ કહે બે હજાર. કોઈ કહે પાંચસો. બિશપ આશ્ચર્ય પામી ગયા. આટલા બધા માણસોને શ્રીજીમહારાજ પગાર ક્યાંથી આપતા હશે. નવાઈની વાત છે....

પછી કાઠી દરબારે ચોખવટ કરી. અમે બધા ગરાસદાર દરબાર છીએ, પૈસાની આવક સારી હતી. તેથી વ્યસનમાં ભરપૂર રહેતા , દારૂ, માંસ, અફીણ, તમાકુ વિગેરે વ્યસનમાં અમારા પૈસા વપરાતા હતા, સ્વામિનારાયણ ભગવાનના યોગમાં આવ્યા, સત્સંગ ઓળખાયો તેથી સાચી સમજણ આવી. તેથી વ્યસનથી મુક્ત બન્યા. અમારા પૈસા બચ્યા એને અમે પગાર માનીએ છીએ.

સ્વામિનારાયણ ભગવાને. વ્યસનથી થતી બેદરકારીને અટકાવી. અમને સત્યનો માર્ગ બતાવ્યો છે. કુસંગીના ફેલમાં સત્સંગીના રોટલા નીકળી આવે છે. આવી વાત સાંભળી બિશપ હેબર આશ્ચર્ય પામી ગયા. ધન્ય છે સ્વામિનારાયણ ભગવાનને અનેકને સત્યનો માર્ગ બતાવી. જીવન સફળ કર્યું છે.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે...મન કેવું છે ?..

તપસી થઈ તું તપ કરે, વળી રહે ઉદાસી રંચ; અન્ન પરહરે પયપાન કરે, પણ સબ તોરો પરપંચ.

જગતના બાવા તપ કરે. બધાં દર્શન કરવા આવે. બાઈઓ દર્શન કરવા આવ્યાં. બાવાજી વાંસો વાળીને બેઠા હોય, એક બાઈએ કહ્યું, સન્મુખ બેસીને કથા સંભળાવો તો સારું સમજાય. બાવાજી બોલ્યા, ભેટ સામગ્રી કાંઈ લાવ્યા નથી તો કથા વાર્તા કેસે કરું, ચલે જાવ. પૈસા માટે તપ કરે છે. જીવ કહે છે, હે દુષ્ટ મન તું તો પ્રપંચી છે. ઘણા માણસો વહાણે બેસાડી ને પાટીયાં કાઢે એવાં હોય. ઉપકાર કર્યો હોય તે ભૂલી કૃતઘ્ની બને છે. મન માંકડા જેવું અને ભૂત જેવું છે. નવરું થશે ત્યારે જીવને ખાવા તૈયાર થશે. તો શું કરવાનું. ભગવાનની મૂર્તિ રૂપી વાંસમાં મનને જોડી દેવું.

મનને વશ રાખજો પણ મનને વશ થશો નહિ

જેવા અવગુણ જક્તમાં તેતા તુજમેં હોય. મનને મરાય નહિ, મનને પાછું વળાય, જીવ કહે છે, પડ્યો રહે, પિંજરે પણ મોકળી રાસ, મનને કાબુમાં રાખવું પણ ક્યારેય છૂટું મૂકવું નહીં, પ્રયોજન વિના યાળા કરશે. વચનામૃતમાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે. રાજા ગુન્હેગારને પકડે, પછી પિંજરામાં રાખીને પૂછે છે. તેં શું કર્યું છે ? છૂટો રાખીને પૂછે નહીં. નહિતર ગુન્હેગાર રાજાને મારે તેમ મનને નિયમરૂપી પાંજરામાં રાખવું. નહિતર મન જગતની માયામાં ફસાવી રાખે છે.

ભલાઈ કરી હોય તે ભાલા મારે

એવા માણસને ઓળખી રાખજો

મન ચોરી કરે છે ! શું ચોરી જાય છે ? દયા, શાંતિ, ક્ષમા - નિર્માનીપણું, દાસત્વ વિગેરે સદ્ગુણોની ચોરી કરે છે. શૂરવીર ભક્તે સાવધાન રહેવું...

ઈચ્છ્યું નહિં મળે આજથી, ભજે નહિં મળે ભોગ; રહે તો એવી રીતશું, સીધી શરીરે જોગ.

દેહદશાએ સર્વનું, કરવાને એહ કામ; રહે પડ્યો હવે રાજ્યમાં.....ગાળી ગર્વ ગુલામ..

શૂરવીર ભક્તે કડકાઈથી મનને કહ્યું, મારા રાજ્યમાં રહેવું હોય તો તારી ઈચ્છા પ્રમાણે ભોગ વિલાસ કરવા નહિ મળે, જોગીની જેમ રહેવું જોઈશે. શૂરવીર જીવાત્માની જીત થઈ.

જીત્યો નિજમન ફોજને, રાખ્યો મન એક રીત; નિર્ભય નોબત ગડગડી, થઈ જગતમાં જીત.

મન હારી ગયું ને જીવ જીતી ગયો, ઢોલ ઢબૂકવા લાગ્યા, શરણાર્થના સૂર સાથે નોબત ગડગડી ઉઠી. સર્વે ભક્તજનો રાજી થયા જય જયકાર કર્યો સ્વામિનારાયણ ભગવાનની જય.

આત્માની જીત થઈ કેમકે એ શૂરવીર ભક્ત છે. મન બોલે છે. અલ્યા જીવાત્મા. તું કેમ જીતી ગયો. બોલ તો ખરો ? મને કોઈ જલદી જીતી શકે નહીં. ભલભલાને મારા કબજામાં રાખું છું. પણ તું જબરો નીકળ્યો. ત્યારે જીવ કહે છે. સાંભળો ?

નિજમન કહે નહિ અચરજ, ભીડ જેને ભગવાન; રાઈનો સો મેડ કરે, અને મેડ સો રાઈ સમાન.

સત્સંગના પ્રતાપશું, સરે જો સઘણાં કાજ; અવર બીજે ઉપાયશું, રહે ન કદિયે લાજ.

જીવ કહે છે, હું જીત્યો તેમાં કાંઈ આશ્ચર્યની વાત નથી, ભગવાનના પ્રતાપથી અને સત્સંગ કરવાથી મારી જીત થઈ છે. પ્રભુ સાથે પ્રેમ કરવાથી મારી જીત થઈ છે.

મનની ફોજ ઘણી છે, અને જીવની ફોજ થોડી છે

છતાં જીવ જીતી ગયો... જ્યાં શ્રીકૃષ્ણ છે ત્યાંજ તેનો વિજય છે.

યત્ર યોગેશ્વર કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધર : । તત્ર શ્રીવિજયો ભૂતિર્ધુવા નીતિ મર્તિર્મમ ॥

કૌરવ સો હતા અને પાંડવો પાંચ હતા છતાં પાંડવો જીતી ગયા તેમની સાથે પ્રભુ હતા તેથી. ભગવાનનો ભરોસો રાખે છે તે મનને જીતી શકે છે, તેની ભગવાન રક્ષા કરે છે, ભક્તને ભીડ પડે, ત્યારે પ્રભુ બખતર બનીને રક્ષા કરે છે. શરત એટલી કે પ્રભુ ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ હોવો જોઈએ.

ગામ કંથકોટના પદમશી શેઠ પરમ એકાંતિક ભક્ત હતા. વડતાલમાં શ્રીજી મહારાજને મુગટ ધારણ કરવાનો સમય થવાનો હતો. પદમશી ભક્તે ગામના હરિભક્તો પાસે વાત કરી. ચાલો આપણે સૌ સાથે મળીને સમૈયાનાં દર્શન કરવા વડતાલ જઈએ. બાઈઓ ને ભાઈઓ સમૈયામાં જવા તૈયાર થયાં. ગાડામાં સરસામાન રાખ્યો ને પગપાળા ચાલતા થયા. આનંદથી રસ્તામાં કીર્તન ગાતા ગાતાં જાય છે....

હું તો જાઘશ ગીરઘર જોવા રે, મા મને વારીશ માં; મારા ઉરમાં છબીલાજીને જોવારે, મેણેલ મારીશ માં.

જાઘશ જોવા હું તો નંદજીનો લાલો; હાંરે મને પરમ સનેહી લાગે વહાલો રે, મા મને..

ગામ કટારિયાના રણમાં આવ્યા. મધ્યરાત્રી થઈ ગઈ છે. ત્યાં અચાનક સાત આઠ લુટારા પહોંચી આવ્યા. હાકલ મારી. ખબરદાર જ્યાં છો ત્યાંજ ઊભા રહો. માર્યા વિના મૂકશું નહીં. ચારે બાજુ ઘેરી વળ્યા. યાત્રાળુ ધ્રૂજી ગયા. ઓચિંતુ શું થયું. હવે આપણું શું થશે. લુટારા ક્રોધથી બોલ્યા. તમારો તમામ સામાન અમને આપી દો. નહિતર મારી નાખશું. ભક્તજનો રડતા હૃદયે પ્રભુને પોકાર કરે છે.

પ્રભુ દુઃખ દરિયામાંથી તારો, વહાલા આ સમયે વહેલા પધારો.

સંકટથી બચાવો મુરારી, લેજો અંતરજામી ઉગારી.

ભગવાન મદદમાં આવી ગયા. હણહણાટ કરતો ઘોડો પ્રગટ થયો. પ્રભુ તે ઉપર સવાર થયા છે. જરકસીયા જામા પીળું પિતાંબર માથે મુગટ. હાથમાં ઢાલ તલવાર ને ભાલું. સાથે પચાસ કાઠી ઘોડેસવાર દરબાર. પ્રભુએ પડકાર કર્યો. સબુર, જો મારા ભક્તને અડ્યા છો તો. જાનથી મારી નાખીશ. તલવાર ફેરવતા જાય ને કહેતા જાય. ચોરને ભાલા ભરાવ્યા, ચોર ધ્રૂજી ગયા. શેરનો સવાશેર આવી ગયો છે. પાપીયા, અમારા ભક્તને લૂંટો છો. જીવતા જવા નહિં દઉં. ચોર આજુ બાજુ ભાગવા મંડ્યા પણ ચારે બાજુ કાઠી ભાલા લઈ ને ઊભા છે. જાય ક્યાં...

ચોર કોઈ દિવસ જલદી રડે નહીં. પણ ભાલા ખાધા તેથી સીધા નેતર થઈ ગયા. રડતાં રડતાં કહે છે. અમારી ભૂલ થઈ છે. હવે કોઈ દિવસ ચોરી લૂંટફાટ નહિ કરીએ, અમે તમારા ચરણે ને શરણે છીએ. પ્રભુએ કહ્યું, તમે આજ સુધી કેટલાં માણસોને મારી કૂટીને ધન માલ લૂંટી હેરાન કર્યા છે. પાપી, કોઈને મદદ ન કરો તો વાંધો નહિ, પણ દુઃખી ન કરો. કોઈને જીવન ન આપી શકો તો વાંધો નહિ, પણ દુઃખી તો ન કરો. કોઈને જીવન ન આપી શકો તો કાંઈ નહિ, પણ કોઈનું જીવન સમાપ્ત ન કરીએ. આજથી પ્રતિજ્ઞા લ્યો. હવેથી અમે લૂંટ ફાટ નહિ કરીએ. મહેનત કરીને ગુજરાન ચલાવશું.

જિંદગી દુઃખમય છે - તેને જીરવી જાણો

શ્રીજીમહારાજે હરિભક્તોને કહ્યું : તમે કાંઈ ચિંતા કરશો નહિ, અમે તમારા સાથેજ છીએ, સુખેથી વડતાલ જાવ. ત્યાં અમે મળીશું, આટલું કહેતાં પ્રભુ અદૃશ્ય થઈ ગયા, શ્રીજીમહારાજ પોતાના ભક્તોની હંમેશાં રક્ષા કરે છે. જીવ કહે છે...

સંત સદ્ગુરુ સહાયથી, હરિ કૃપા પણ હોયર; પંગુ ઉલ્લંઘે પરવત, કહે ન આશ્ચર્ય હોય.
જીત્યા પાર્થ રણસંગમાં, શૂર ભીષ્મ સંગ્રામ; સહાય જેના શ્રીહરિ, તેથી કોણ ન સરે કામ.

સદ્ગુરુની સહાયથી હું જીતી ગયો, અર્જુનની સહાયમાં પરમાત્મા શ્રી કૃષ્ણ થયા તો ભીષ્મદાદા જેવા બળવાન યોધાને એણે સંગ્રામમાં જીતી લીધા. ભગવાનની સહાયથી શું ન થાય ! હું જીત્યો એમ શૂરવીર ભક્ત કહેતો નથી. અહં નથી તેથી ઉગર્યો, અને આપણે અહંમાં ડૂબ્યા છીએ. અભિમાન મૂકીને પ્રભુ ભજો.

Burn ego and devote to God.

હું હું કરતાં ન મળ્યા હરિ, જઈ ભોગવે ચોરાસી ફરી. જેને સત્સંગમાં આગળ વધવું હોય, તેણે સર્વમાંથી ગુણ લેતાં શીખવું.

નકામી કુચલી કેટલી કરી ધર્મનું કાર્ય કેટલું કર્યું, તપાસ કરો...

નમ્ર બની સત્સંગ કરશો તો આગળ જતાં મહાન થશો. સત્સંગના પ્રતાપથી પાપી પુનિત બને છે. ભરાડી ભક્ત બને છે, રાંક રાજા બને છે - પાંગળો પર્વતે ચડે છે.

વાસણતણ વિરોધીથી, ઘરી ગિરી બચાવ્યો વ્રજ; તે પ્રતાપે જીતિયે, એની સઈ આશ્ચર્ય.

વ્રજવાસીની પ્રભુએ રક્ષા કરેલી છે. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે. નગરમાંહી નરેશ વિન, રહે ન અમથું રાજ; તખતે બીરાજો આપ તમે, માનો વચન મહારાજ. મને જીવાત્માને કહ્યું, તમે બળવાન રાજા છો. અમે તમારી આગળ ગુલામ થઈને રહેશું. નગરમાં રાજા ન હોય તો રાજ્ય ખળભળી જાય. મન લાચાર બન્યું છે. રાજા શૂરવીર થયા તેથી રૈયત રાજાના હુકમ પ્રમાણે ચાલે છે. ખેંચતાણ મટી ગઈ.....

કપટી કાઢ્યા કોઢથી, લંપટ રહ્યા ન લેશ; કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, આશા, તૃષ્ણા, ઈર્ષ્યા, મોહ, મમતા આ બધા દુર્ગુણોને ધોકાવી બહાર કાઢ્યા તેથી હવે ધાર્યું ભજન થાય છે, ધ્યાન, ભજન, કથા, કીર્તન.... જેટલું કરવું હોય તેટલું થાય. કોઈ શત્રુ આડા આવતા નથી. આનંદથી ભજન ભક્તિ થાવા માંડ્યાં. આપણું તપાસ કરો. ઉપર ઉપરથી શુષ્ક હૃદયે ભજન થાય છે કે ઊંડાણમાંથી ભજન થાય છે... નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે.

નિજમન બેઠો રાજપર, જય જય હુવો જયકાર; નિર્ભય નેજા રોપિયા, હરિજશ દૂવા ઉચ્ચાર.

રાજા નિર્ભય થયો. જીતની ધજા ફરકાવા લાગી, રૈયત રાજાના હુકમ પ્રમાણે ચાલે છે. તેથી પૂજા પાઠ, કથા, કીર્તન અને સત્સંગ શાંતિથી થાય છે. વચનામૃતમાં શ્રીજી મહારાજ કહે છે. ગદ્ગદ્ હૃદયે માનસી પૂજા કરે અથવા બાહ્યપૂજા કરે તે શ્રેષ્ઠ છે. અને ગદ્ગદ્ હૃદયે પૂજા નથી કરતો તે કનિષ્ઠ છે. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ભલામણ કરે છે.

માનો નહિ શિખ મનની, જો ઈચ્છો સુખ અભંગ

પરમાત્મા પાસે જવા ઈચ્છતા હો, અક્ષરધામમાં જવું હોય તો ડાહ્યા થઈને મનનું કહ્યું માનશો નહિ...

મન જે સ્વરૂપનું વારંવાર ધ્યાન કરે છે, તેનો આકાર મનમાં સ્થિર થઈ જાય છે.

અષ્ટાવરણ ભેદીને જન્મોજન્મની વાસનાના પડ તોડીને પાપ માત્રનો ત્યાગ કરીને, બ્રહ્મરૂપ થઈ ભગવાનમય બનીને ભગવાનના અક્ષરધામમાં વાસ કરવો છે. તે કાંઈ નાની સુની વાત નથી. બહુ મોટી વાત છે.

સોય સદ્ગુરુ સેવિયે, જેથી મન જીતાય; જીત્યા મન વિન જે કરે, તે સરવે જુઠો ઉપાય.

બધા સંતોને પ્રણામ કરવા ને પગમાં પડવું. કે મારી સહાય કરજો. મારી ભૂલ થાય તો કહેજો, આડો અવળો ખેંચાઈ જાઉં, કોઈ વ્યક્તિમાં બંધાઈ જાઉં, તો “હે સદ્ગુરુ, મને ટકોર કરજો. હું જરાય માહું નહિ લગાડું. આ નાની સુની વાત નથી. પૃથ્વી આખી જીતાય પણ મન જીતાય નહિ. મુમુક્ષુએ મન જીતવાનો અભ્યાસ રાખવો...

આ કથા જીવને બળ દેવા જેવી છે

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, ભગવાનનું બળ નહિ રાખો ને મન ફાવે એમ વર્તન કરશો તો માયામાં એટલી તાકાત છે કે જીવની મુમુક્ષુતા હોય તેને મૂળીયાં સહિત કાઢી નાખશે.

સદ્ગુરુ એક સંસારમાં, શિષ્ય હરણ સંતાપ; વિત્ત હરે જે વિશ્વનું, તે ગુરુ ગણિયો પાપ. સાચા સદ્ગુરુનું સેવન કરવું. વિશ્વનું વિત્ત હરે, પૈસા ભેગા કરે તેવા લાલચુ ગુરુ સંતાપ હરે નહિ, સંતાપ ઊભા કરે.

માહાસ મટી મુક્ત બનાવે એવો આ ગ્રંથ છે

એક વયોવૃદ્ધ દયાનંદજી શાંત પ્રકૃતિના મહાન સંત હતા. અખંડ પ્રભુનું સ્મરણ કરે. શાંતિ પામવાનું સાધન ભજન. ભગવાનનાં ભજન, સ્મરણથી કીર્તન ગાવાથી દેહભાન ભૂલાય છે, અને શાંતિમાં પ્રવેશ મળે છે. મુક્તાનંદ સ્વામીને શ્રી હરિની લીલા સ્મરણથી શાંતિ થઈ છે, પરીક્ષિતરાજને શ્રીકૃષ્ણ લીલા શ્રવણથી શાંતિ થઈ છે, સંત દયાનંદજીનો નિયમ હતો. ગમે તે વસ્તુ હોય પહેલાં ભગવાનને કૃષ્ણાર્પણ કરે પછી જમે. ભોજન વખતે ભગવદ્ સ્મરણ કરતા નથી, તેનું મન બગડે છે, અને આળસ આવે છે.

પ્રભુનું નામ લઈને મુખમાં કોળિયો મૂકો

એક વખત સંતોનું મંડળ લઈને યાત્રા કરવા ગયા, વૈશાખ મહિનાનો સખત તાપ છે, બગીચામાં ઉતારો કર્યો. દિવસના ચાર વાગ્યાનો સમય થયો, ભગવાનને પાણી પીડાવ્યું પણ ફૂટ જમાડવું છે. પણ સાથે કાંઈ નથી, બગીચાના માળીને કહ્યું, એક કેરી આપો, તો ભગવાનને જમાડીએ. માળીનો મગજ ગરમ હતો. તેથી બોલ્યો. કેરી ખાધા વિના ન રહેવાતું હોય તો તમે ઝાડ ઉપર ચડીને ઉતારી લ્યો. હું નહિ ઉતારી દઉં. સંત દયાનંદજી આંબા સામે ઉંચી નજર કરી ત્યાં આંબાની ડાળી નીચી નમી અને સંત દયાનંદજી જ્યાં બેઠા છે તેની પાસે આવી. સંતે એક કેરી તોડી સુધારીને પ્રભુને જમાડ્યા.

આવું આશ્ચર્ય માળીએ જોયું. તેથી દોડતો આવ્યો...રાજા પાસે, રાજાને વાત કરી. એક મહાન સંત આપણા બગીચામાં આવ્યા છે. દર્શન કરવા જેવા છે. રાજા બગીચામાં આવ્યા, સંતને બે હાથ જોડી નમસ્કાર કરી કહ્યું. આંબાની ડાળ નીચે નમી તેનું કારણ શું ?? સંતે સરસ જવાબ આપ્યો પરમાત્માની કૃપાથી બધું થાય છે...

જેના ઉપર પ્રભુની કૃપા હોય તેને દેવો પણ નમે છે, તો વૃક્ષ કેમ ન નમે ?...

આવો ઉત્તર સાંભળી રાજા નવાઈ પામી ગયા. પછી દરરોજ સંત પાસે આવે, કથા સાંભળે. સંતે કહ્યું, જિંદગીમાં ભગવાન ભૂલાવા ન જોઈએ. રાજા બોલ્યા, મેં મારો ઘણો સમય આળસ અને અજ્ઞાન દશામાં અને ચોવટ કરવામાં ગુમાવ્યો છે. પૂજા પાઠ કાંઈ પણ કર્યું નથી. ભગવાનનું નામ લેવામાં એક ટકાનો ખર્ચ નથી, છતાં હું લઈ શક્યો નથી. મારાં બધાં વરસ પાણીમાં ગયાં.

સંતે....કહ્યું, જાગ્યા ત્યાંથી સવાર સમજીને પ્રભુની ભક્તિ કરો. સંતની વાણીનો સ્વીકાર કરી શેષ જીવન ભક્તિ કરી જીવન સાર્થક કર્યું. સંત હાલતું ચાલતું તીર્થ છે...

ગુરુ શબ્દ સો ગરિષ્ઠ હે, સબપર સોયે સરિષ્ઠ; સો ગુરુ સહજાનંદજી, એક ઉર મમ ઈષ્ટ.

ઈચ્છે જે કોય અંતરે, કષ્ટ મિટાવવા કોય; એક અચળ એ આશરો, સહજાનંદ પ્રભુ સોય.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, ગુરુ શબ્દ બહુ મહાન છે. સહજાનંદજી એક ઉર મમ ઈષ્ટ....આ જગતની અંદર જેટલા ગુરુ છે...તે તમામ ગુરુના પણ ગુરુ ભગવાન છે. ગુરુ કોને કહેવાય ? અજ્ઞાનના અંધકારમાંથી પ્રકાશમાં લઈ જાય તેને ગુરુ કહેવાય, માયામાંથી રમતા મનને ભગવાનમાં રમતું કરી દે તેને ગુરુ કહેવાય.

ભગવાન અને ગુરુની કૃપાથી...જબર જોધ...અંતરશત્રુથી જીત થઈ છે, જ્યાં સુધી આંતરિક દોષનો વેગ ક્ષીણ થાય નહિ ત્યાં સુધી સત્ય વસ્તુનું ભાન થતું નથી, દોષ નિર્મૂળ ન થાય ત્યાં સુધી મોક્ષપદ પ્રાપ્ત થતું નથી.

નીતિ ચલાવી નગ્રમાં અનીતિ કરી ઉથાપ

મનની અનીતિ દૂર થઈ અને નીતિનું સ્વપ્ન થયું, સંતાપ દૂર થયા, તેથી આત્મા આનંદથી ભજન કરે છે.

પ્રભુ તણા પ્રતાપથી, મનનું કાઢ્યું મૂળ; સહજાનંદની સહાયથી, નિજે કર્યો નિષ્કુળ.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે...સહજાનંદ સ્વામીના પ્રતાપથી મનની ફોજ તજીને હું નિષ્કુળ થયો છું. આપણા હૃદયમાં સદ્ભાવ અને અસદ્ભાવ. આમ બે ભાવ રહ્યા છે. અશુભ સંકલ્પ થાય તો જાણવું કે અસદ્ભાવ છે અને સારા વિચાર આવે તો જાણવું કે સદ્ભાવ જાગૃત થયો છે.

આત્મસંયમ એટલે આત્મિક કેળવણી

જે માણસે પોતાની ઈંદ્રિયોને કેળવીને શાંત કરી છે, કેળવી છે. તે સાચી હકીકતમાં સાત્વિક અને શાંત છે. બાકી વૃદ્ધ થાય ઈંદ્રિયો શિથિલ થઈ જાય ત્યારે શાંત બેઠો હોય તે સાચી હકીકતમાં શાંત અને સાત્વિક નથી, બાહ્ય ઈંદ્રિય નબળી છે, તેણે કરીને શાંત દેખાય છે. બાકી તો વૃદ્ધ અવસ્થામાં પણ વાસના બહેકતી હોય છે, ઈંદ્રિયોમાં જુવાની આવતી હોય છે...

જ્ઞાન યુક્ત વૈરાગ્ય ન હોય તો અંદરનું તોજ્ઞાન વધતું જાય છે

અંદરનું તોજ્ઞાન શાંત થાય ત્યારે સાત્વિક કહેવાય.

મન નિજમનના રૂપને, ઓળખાવા આ ઇંદ્ર; હરિજને હિત એહ છે, કહે નિષ્કુળાનંદ.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, જગતના જીવાત્માના હિત માટે મેં આ મનગંજન નામનો ગ્રંથ બનાવ્યો છે. આ ગ્રંથ ક્યારે રચ્યો છે ?....

**સંવત અઢાર એકોતેરો, શ્રાવણ સખી ચંદ;
એક્સો સત્યાસી સત્ય છે, સરવાળે સહજાનંદ.**

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી છેલ્લી પંકિતમાં કહે છે. ભગવાન સ્વામિનારાયણને મારા હૃદયમાં રાખીને મેં આ મનગંજન ગ્રંથ કરેલો છે. સંવત્ અઢારસો એકોતેર (૧૮૭૧) શ્રાવણ સુદ સાતમના આ ગ્રંથ પ્રકાશ કર્યો છે.

મનગંજન સાંભળવાથી અંતરમાં ટાઢું થાય છે.

મનગંજન ગ્રંથનો મૂળ આશય છે કે મનને લીલા ચરિત્રોમાં જોડી દેવું, લીલામાં ગૂંચવી દેવું. મનને જીતવાનું સાધન છે નવધા ભક્તિ. ભક્તિ કર્યા વગર નવરું રહેવું નહિ: નિષ્કુળાનંદ સ્વામી આશીર્વાદ આપે છે....

આ ગ્રંથ જે વાંચશે, સાંભળશે, પૂજન કરશે, મનન કરી હૃદયમાં ઉતારશે તો તેના અંતરમાં ભક્તિ વૃદ્ધિ પામશે. અને હૃદયમાં શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો નિવાસ થશે અને અંતે ઉત્તમ ગતિને પામશે....

**ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામિ શિષ્યનિષ્કુળાનંદ મુનિ વિરચિતે મન-નિજ્મન
સંવાદે મનગંજન ગ્રંથ સંપૂર્ણ:**

॥ મનગંજન સમાપ્ત : ॥

